

GEZİ NOTLARI

BİR SURİYE SEYAHATI ROMANTİK VE İZLENİMCİ BİR PERSPEKTİFTEN COŞKU TEPELERİ (17-21 NİSAN 2009)

*Prof. Dr. Sadık KILIÇ¹
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

17 nisan 2009 günü, saat 21.00 sıralarında başladı Suriye seyahatimiz... Otuz küsur kadar kişiydik... Hafif serin ve kısmen de yağışlı bir havada başlayan seyahat, Çat yolu üzerinden Karlova Bingöl istikametinde, zirvelerden kumsallara, ovalara doğru rüzgarların esişi gibi, giderek daha aşağıya doğru inerek devam etti... Kuşkusuz her seyahatte olduğu gibi, bu seyahate katılanlarda da, çok açığa vurulmasa da, içten içe bir heyecan ve tecessüs kendini ele veriyordu... Seslerdeki titreşim, yüzlerdeki hafif heyecan belirtisi solukluk, hareketlerin hafif çocuksulaşması ve hoş bir naiflik... Doğal da karşılanmalı, çünkü içimizden belki de çoğu hayatında ilk kez yurt dışına çıkıyordu...

Daha da önemlisi, seyahat, bize çok yakın bir ülkeyi, tarihi ve kültürel bakımdan bize çok benzeyen; pek çok müşterek noktamız olan, daha da önemlisi, bizim için hem 'din', hem de çok önemli bir kültür dili Arapça konuşulan; öte yandan, bölgesel siyasi gelişmelere bakıldığında, son dönemlerde ilişkilerimizin iyi düzeyde olduğu düşünülen bir ülkeye, Suriye'ye yapıyordu... Herhangi bir yolla oturma yerlerinin belirlenmemiş olması sebebiyle biraz sıkıntılı olan o ilk anlar geçip de herkes yerini alınca, karanlığın içine, ama Suriye'ye, özellikle de Şam'a -Şam'daki Busrâ'ya mı desem?- doğru koyulduk yola...

Belki de bundandır bilinmez, seyahatin o ilk saatlerinde, otobüsün video oynatıcısına merhum Leysî'nin görüntülü bir CD si yerleştirildi... Muhteşem bir ses ve onu, derin bir sükut ve coşku ile dinlediği gözlemlenen bir otobüs dolusu hoca... Gecenin ilerleyen saatlerinde birkaç yerde verilen moladan sonra, ben uyku halindeyken geçmiş olduğumuz Diyarbakır güzergâhından sonra, sabah

¹ Teşekkür: Bu seyahatin gerçekleştirilmesindeki büyük katkılarından ötürü DASİDEF (Doğu Anadolu Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu)'e ve seyahatin her anı birlikte zenginleştirdiğimiz Aziz Dostlara...Erzurum-2009.

namazı vaktinde Urfa'ya gelişimiz ve burada, Halilu'r-Rahman Camii'nde sabah namazını eda ettişimiz... Adeta çağdaş zamanlara inat, kadim bir zaman periyodunun içine çakılı, daha estetik bir deyişle, modern zamanların o yitik, sonra kesintisiz yitiren; hep değişken ve değiştiren vıcıklayıcı zamanlarına karşın, o saadet içre zamanların böğrüne bir pırlanta misali işlenip yerleştirilmiş kutsallık alanını; oradaki camileri, efsanevi balıklı gölü, etraftaki –sanki beyaz anlamlara bir gönderme gibicesine hep beyaz taş yapıları, Hz. İbrahim'e ait olduğu ifade edilen mağarayı, vadinin hemen tepesinde duran ve Nemrut'un Hz. İbrahim'i kendisiyle ateşe fırlatmış olduğu düşünölen bir çift mancınığı çok ayırık bir duygu ve varlık perspektifinden seyirden sonra, -ki bu geçmiş zamana ve o kadim zaman kesitlerine bir dokunuş kadar canlı ve yoğunluklu idi- çok uzakta olmayan Hz. Eyyüb'un, Allah'a çok yalvarıp yakarmakla, 'Ah, âh!..' etmekle (Evvâb, Sad, 44) nitelenen o önlü Peygamberin dertlere müptela olduğu mağarayı, peşinden de, yine suyuyla yıkanarak şifa bulduğu belirtilen kuyuyu ziyaret...

Yoğun iş ilişkisi, ruhî dinginlik ve dinginliğe vurgun, çorak zamanlar tragedyası, kısmi veya global pek çok çeşitli buhranların oluşturduğu anafolar, bu güne ve geleceğe dair peşimizi bırakmayan arsız kaygılar, mekanikleşmiş ve derinliksiz beşerî ilişkiler ve daha birçok olumsuzluklar dünyasından, yepyeni bir dünyaya adım atıyor olmanın ruh hafifliği ve heyecanı... Çoktandır yitirdiğimizden, yokluğunu dahi fark edemediğimiz Ruh ve Gönöl Diyarı'nın sonsuz burçlarına bakışlarımızın temas ediyor olmasının benliğimizi fokurdatmaya başlaması... Ufukta başka bir ışık, semada sanki başka bir mavi ve göklerde yepyeni bir boyut ve derinlik... Tutmayın bizi, biz gidiyoruz.. Dönöşünü hiç düşünmeden, bizi ta derinliklerimizden yakalayan bir vuslatla randevumuz varmış da böyle hep yolculuktaymış gibi, daha cesur ve divane bir tümceyle, dönöşsüz bir yolculuğa yazgılı kılınmışçasına... Bir geminin boca etmesi gibi sintine yağlarını ummana, zihnimiz ve ruhumuz da yol almakta, ayların, belki de yılların biriktirdiği 'tinsel tortuları' saça saça...

Sabah 10.00-10.30 sularında Gaziantep'e vasıl oluşumuz, otele yerleşme ve kahvaltıdan sonra, ancak akşam geç vakitlerde son bulacak olan bir çok ziyaret.. Genç insanlarımızı topluma kazandırma adına yapılan eğitim hizmetleri; bunlara kendilerini adayın genç, enerjik ve idealist kadrolar... Bütün olumsuzluklara karşın, gözetilen salt Allah hoşnutluğu -*ibtığâe Vechillâh*- ve Ülkemiz adına yapıldığı kanaati beslenen göz alıcı, gıpta edilecek etkinlikler...

Kilis veya Suriye sınırı...

Nihayet, 18 Nisan 2009 sabahı Kilis Öncüpınar Gümrük kapısından çıkış ve Halep şehrine doğru yolculuk.. Halep şehri şen bir şehir ve bizlerle daha da şenlenecek.. Yolun iki tarafında uzanan ekili verimli topraklar... Ekinler, fıstık ağaçları... 'Yerden can ve hayat fışkıracak nerdeyse!' dedirten doğal bir hayatiyet... Gözlerimiz bu uzayan dümdüz verimli ve yemyeşil topraklarda, ama aklımız ve hayalimizse, bir gün önce arkada bıraktığımız, dağları karlı, halen de fırtına ve yağışla boğuşan, nazlı yeşile şimdilik hasret, paltosuz gezmeninse he-

nüz çok erken olduğu Erzurum'da... Burası nere, Erzurum nere... Hangisi nimet, hangisi nikmet...

Halep orda değil, biz Halep'teyiz...

Öğle vakitlerine doğru Halep şehrine varış... 'Halep', süt sağmak kelimesinden türemiş bir kelime.. Süt sağılan, bolluk ve bereket timsali yer gibi bir anlam. Şehir son derece geniş tebeşirli bir ova üzerine kurulmuş, güneyden kuzeve doğru bir ticaret yolu üzerinde yer alıyor... Bütün Ortadoğu kentleri gibi, Halep de, tarihin zengin kültürel, insani, dini, ticari, folklorik vb. mirasından payını almış... Beşeri hareketlilik son derece yüksek.. Beyaz taşlarla kaplı evler, her ne kadar zaman içinde kendiliklerinden kararmışlar ise de, tarihsel bir kıdemin ağırbaşlılığını ele verir gibi, kirli beyaz, gri renk tonlarıyla farklı bir görüntü çiziyor... Bundan olsa gerektir ki Halep, 'eş-Şehbâ' olarak betimleniyor; yani 'Beyaz Halep'...

Adını, içinde yer alan şehit Peygamber Hz. Zekeriya'dan alan *Câmiu Zekeriyâ*'da öğle namazını kılış... Zekeriyâ Camii, açık avlusuna dar bir Pazar yolundan inilen, beyaz taşlarla döşeli, ebadı ise muhtemelen dikdörtgen bir plan üzerine kondurulmuş bir mabet... Beyaz taş döşemeli avluda yalınayak dolaşılıyor; yine avlu içinde abdest şadırvanları... Mekan, mihraba paralel, fakat dar ve uzun tonozlu bir tavan ile kaplı... Yalınayak beyaz taşlarda dolaşmak da ayrı bir nimet; taş, aslımıza dolaysız bir dokunuş... O ilk kadim animızla buluşma... gibi.

Sonra, ilginç bir hikayesi olan, adını da bu anlatıdan aldığını düşündürten bir mescidi ziyaret ediş.. '*Mescidu Kademi'r-Resûl*', üzerindeki izin, Hz. Peygamber'in ayak izi olduğuna inanılan taşın, mihrabın sol cihetinde, duvarına yerleştirilmiş olduğu mescit... Adı geçen taş bir mahfaza içinde duvara yerleştirilmiş olup, kurulmuş bir düzenek sayesinde üzerinden sızan suyun, bardakla içilmesi, bu suyun şifalı olduğu inancı... Rivayete göre, Halep'te, hacca gide memiş Abdulkerîm el-Havâfi isminde bir zat.. Rüyasında Hz. Peygamber'in ona görünmesi ve, hacca gelememesine karşın onun bu coşkun istek ve samimiyesine bir cemile-i nebevi olmak üzere, ayak izini ona bir kervanla göndereceğini vaat etmesi. Ve sonra bir kişinin, Hz. Peygamber'in ayak izini taşıyan bir taşı, çuvalın içinde Abdulkerim el-Havâfi'ye getirişi... Anlatılanlar böyle; pek tabii ki bu ayak izinin gerçekten Hz. Peygamber'in ayağının izi olması bütün müminlerce arzu edilir bir şey... Fakat bu noktada, konuyu aydınlatmak, gerçek ve sahih bilgilere ulaşmak için inceleme ve araştırma şart.. Ya da sahih tarihi kaynaklardan konunun incelenmesi lüzumu... Çünkü, dini coşku ve romantizm, her şeyin üzerini sentetik bir sıhhat külüyle öyle bir kaplıyor ki, bu romantizmden çıkıp da salt gerçek ve tarihsel bilgi ile yüzleşemediğiniz sürece, sanal gerçeklikler dünyasında yol almaya mahkum oluyorsunuz ya da mahkum ediliyorsunuz..

Serbest vakitte, Halep çarşısının dolaşılması... Çarşı son derece canlı ve cıvılcıvıl... Kendine özgü görünümü ve mal çeşitleriyle, tam bir Ortadoğu pazarı...

Ve Halep denilince hiç kimsenin anmadan ve gezmeden geçemeyeceği büyük eser.. Halep Kalesi... Bir iç kale ve şehrin tam ortasında, nasıl oluştuğu veya oluşturulduğu aşikâr olmayan bir yüksek tepe üzerinde kurulu... Son derece derin ve geniş bir su hendeği ile çevrelenmiş kaleye yüksekçe bir kapıdan girilmekte... Kapı, adı üstünde tam bir 'kale kapısı', irice demir perçinlerle sağlamlaştırılmış, beyaz taş döşemeli, hafifçe eğimli ve giderek yükselen bir geçitten sonra varılan iç kale düzlüğü... Alanı bir hayli geniş ve havadar... Dairevi konumuyla şehre her cihetten hâkim bir mekân... Kale içinde iç kalesi, hamamı, camii, nöbet kuleleri ve mazgalları... Muhtemelen kale personelinin aile bireylerinin ikamet etmiş oldukları, bir kısmı kazıyla ortaya çıkarılmış, bir kısmı ise toprak altından burnunu gösteren temel kalıntıları, bölmeler...

Serbest gezi saatinden sonra, öğle yemeği olarak, *Mat'amu'l-Kimme*'de ağırılanma.. Yemekler, bizim damak zevkimize birebir uymuyorsa da, ortak zevk unsurlarının çok olduğu izlenimi... Çorba, salatalık, çeşitli karışımlardan (ki, nohut ezmesi, közde pişirilmiş patlıcandan yapılan ezmeler gerçekten çok leziz idi!) oluşan aparatlar, lavaş ve ince çörek tipi ekmekler, sonra beyaz ve kırmızı et ağırlıklı kebab..

Tevazuun cazibesine doğru: Ömer ibn Abdilaziz'in kabri...

Ve, Halep'ten ayrılış... Yolumuz üzerinde, şimdilik en yakın şehir, daha sonra kısa bir ziyarette bulunacağımız Hama var, ama vaktin ilerlemiş olması sebebiyle, uğrayamayışımız... Buna karşın, İslam tarihinde son derece saygın bir yere sahip olup, Abbasilerin egemenliği ele geçirmelerini müteakiben Abbasilerce kabrine saygı gösterilen tek Emevî halifesi olan; diğer yandan 'İkinci Ömer' olarak da isimlendirilen Ömer ibn Abdilaziz'in, Halep'e 80 kilometre mesafede, Hama yolu üzerinde, *Ma'arratu'n-Nu'mân* mevkiindeki o mütevazı kabrine yapılan ziyaret ve camide akşam namazını eda...

Bir tevazu ve dünyaya karşı duruşun fizik ötesi âlemlerden hala sürdürülüyor olmasına bir atıf olarak mı, ya da önem vermeme ve bir aldırızsızlık sonucu mu olduğunu tam anlayamadığım şekilde, zemin ile aynı hizada duran, özensiz; her iki tarafında da yüksekçe birer taş olan, içinde yatanın dünyadaki hükmi şahsiyeti ile karşılaştırıldığında, sarsıcı etkisi daha da artan bir kabir.. 'Süte su katmasını öneren annesine, 'Bunu Halife Ömer görmezse de, Allah mutlaka görüyor!..' diyerek tepki gösteren; bunu duyan Hz. Ömer tarafından oğlu Asım'a gelin yapılan o hakşinas hanım efendinin kızının oğlu, yani Hz. Ömer'in kızıdan torunu.. Adalet ve hakkaniyet ilkelerine olan bağlılığı sebebiyledir ki, Halife I. Velîd'den sonra halifelik makamına gelen Halife Süleyman tarafından, kendi oğulları ve kardeşleri olduğu halde, kendisine veliht olarak tayin edildiği...

Gerek hayatında, gerekse hilafetinde, adalet ve hakkaniyet ilkeleriyle zihinlerde derin izler bırakmış; 'adalet asrı' ile özdeş olan dedesi Hz. Ömer'in o çağını adeta yeniden ihya etmiş, bu nedenle İkinci Ömer lakabıyla anılmış, ilk dört halifeyi örnek alan davranışları sebebiyle Hulefâ-yı Râşidîn'in beşincisi sayılmış, zenginlik ve refahın tebaa arasında adil paylaşımı için büyük atılımlar yapmış...

İki buçuk yıl süren hilafeti süresince, bütün çağlar için yönetim anlayışı bakımından son derece özlü ve kalıcı ilkeler barındıran icraatlara imza atış... Erich Fromm'un o ünlü tümcesiyile, '*sahip olma gücü*'nü elinde bulunduruyorken, sahip olmayı değil de, '*olma*'yı, seçiş, yani bireysel ve yönetsel bakımdan tam bir özgüçlilik, paylaşım; gücün ve sahip olmanın arsız kışkırtıcılığına tevazu ve 'fakr' duygusuyla mukabele ediş...

Saraydaki lüks eşyanın beytülmale aktarılışı, köle ve cariyelerin azat edilişi; bir devlet başkanı gibi değil halktan birisi gibi yaşamayı seçiş... Halkı ezen ve yolsuzluklara adı karışan yöneticileri, memurları görevden alarak, yerlerine, hangi kabileden olduklarına bakılmaksızın dürüst memurların atanışı... Önceki halifeler tarafından kendisine verilmiş gayr-i menkullerin, kıymetli eşyanın, hat-ta hanımının mücevherlerinin ve gereksiz fazla eşyanın bile, halka transferi bağlamında Beytülmale iade edilişi... İç barışa büyük önem atfederek, idareye muhalif gruplara karşı bile adil bir yönetim tarzının uygulanışı; özellikle Hz. Ali evladının yönetimle barış içinde yaşamalarının sağlanması... Örnek olacak bir yaklaşımla, Hz. Muâviye devrinden beri devam eden, hutbelerde Hz. Ali'nin lanetlenmesi âdetinin kaldırılışı...

Diğer yandan, gayri Müslimlerin yönetim ve Müslümanlar hakkındaki şikâyetlerinin değerlendirilerek, haksız yere ellerinden alınmış olan kiliselerini, evlerini ve diğer mallarını onlara iade edişi... Sosyal ve hami devlet anlayışının erken bir örneği olarak, yaşlı ve muhtaçlara hazineden tahsisat ayrılışı...

İşte bütün bunlar sebebiyle, tarih sahnesine altın harflerle kazınmış yüksek bir şahsiyeti işaret eden, etkileyici bir mahviyet hissiyle çevrili, görkemli geçmişine karşın ölümünden sonra bile insana çok yakın ve onlardan birisi gibi hemen orada duran bu kabir!.. Bütün güç ve egemenlikler karşısında bize, kalıcı biricik öz ve değerlerin tevazu, hakkaniyet duygusu, ayrımsız adalet, fani oluş gerçeğinin kesintisiz bilincinde olma vb. manalar olduğunu ihtar eder gibi durmaktadır, ebediyetin bağrında!..

Humus ve Hâlid ibnü'l-Velid: kılıç kınında...

Karanlıktan aydınlığa bir doğuş beklentisi merak ve heyecanı ile, Romalılar zamanında, Fenike Lübnan eyaletine siyasi başkentlik yapmış olan Humus (Emesa) şehrine varış ve henüz otele yerleşmeden, büyük İslam Komutanı Hâlid ibn Velid'in kabrini ziyaret... Kendi adını taşıyan caminin içinde, büyük duygu fırtınaları ve varoluşsal oluşum ve dönüşüm ritimleri yaşadığı, hem şirk, hem de İslam dönemlerinde seçkin bir komutan olarak hep itibar gördüğü, özellikle İslam'la bütünleştikten sonra, kaosu ortadan kaldırmak, evrensel sükun ve dinginliği egemen kılmak adına çektiği kılıcın, ölüm yatağına düşünceye değin hiç kınına girmediği yüksek şelaleler kadar dağdağalı, Ülker yıldızı kadar parlak ve göz alıcı bir ömürden sonra, işte şu anda kabrinde ebedi, salt huzur ve yükseliş mekanı gibi duran kabrinde!..

Hâlid, bir aksiyon ve hareket insanı... Hareketsizliği, edilgin bir biçimde

gelmesini bekleyerek yatakta ölmeyi bir onursuzluk addedecek denli, hız, hareket ve ritim insanı.. Hayatını, sonsuz huzura açılış olarak iman ve fetih üzerine kurmuş, üstürevi bir kahraman... Son nefesleri verdiği anlarda bile, '*Halid'e yatağında ölmek yaraşmaz; getirin bana zırhımı, getirin bana kılıcımı ve kalkanımı!*...' diyerek, ruhuna hükmeden hareket ve dinginliğe bir kez daha hayatıyet kazandırmak, yatarak değil ama, ayakta ve dimdik, ölümü yenerek ölmek gerçeğine vurgu yapan büyük insan...

Bunları yazarken, Merhum Mahmud Akkâd'ın metnini yazdığı '*Mesaj-İslam'ın Doğuşu*' filmindeki, o muhteşem ince ve estetik sakalı, ufuklarla baş yarıştıran atı üzerindeki o dimdik, hep derinlerden inciler deren vakur duruşu ile bakışlarımızda ve hafızalarımızda daima yaşayacak olan o portreyi, ufukla bütünleşen o Halid bin Velid silüetini anımsamamak mümkün mü?!

Humus'ta, '*Fundûku's-Saffir*'de konaklama..

Şam veya Dimaşk: Dünya bir kozadır, bizi sarıp sarmalayan, varlığı başlatan ve geliştiren!..

Nisan'ın 19'unda, kahvaltıyı müteakiben Şam'a doğru yola koyuluş ve Lübnan ile Akdeniz'e paralel uzanan 160 kilometrelik bir seyahatten sonra, adı Türkçede Şam, Arapçada Dimaşk, Batı dillerinde ise Damascus olan şehre vasıl oluş... Kaynaklarda ise Dimaşk adının (*Timas-ku*, Asurca *Dimaşki*, *Timaşgi*), Sâmiler'den önceki bir devreye ait olduğunun belirtilişi...

Hz. Peygamber'in vefatını izleyen yıllar... Müslümanların, Hâlid ibn Velîd ve Ubeyde ibn Cerrâh komutasında, Bizans kuvvetlerinden şehri almak için yürüttüğü çetin savaşlar ve muhasaralar... Nihayet, 14 receb (Eylül 635)'de Şehir halkının (gerek Belâzûrî'ye göre, piskoposun, gerekse Eutychius'un bildirdiğine göre, Johannes Damascenus'un büyük babası olan el-Mansûr b. Sarcûn'un) doğu kapısını Hâlid ibn Velîd'in kuvvetlerine terk edişi, şehrin böylece Müslüman hakimiyetine girişi ve İslâm'ın, büyük bir ilgi ve sevgiyle onu karşılayan kollarına kendisini bırakiverişi...

Dünyanın en kadim başkentlerinden birisi olarak nitelenen, en eski zamanlardan beri birinci sınıf bir kültür merkezi olan, özellikle Emevîler döneminden itibaren başkent olma payesine sahip bir kent... Merkeziyle birlikte, yaklaşık olarak beş milyona yakın insan barındıran, her yanı ve yöresiyle, gerek sivil gerekse dini mimarisiyle, bu günden geçmişe kesintisiz bir atıf ve bilinç ışması... İfade edildiğine göre *Dimaşk* kelimesi, ipek kozası anlamına geliyormuş; bu da belki, bu kentin, daima yeni doğum ve yeni ufuklara kesintisiz bir oluş ve daha mükemmele doğru bir hazırlık ritmi içinde bulunmasını simgelemekte. Türkçemizde bu kent için kullandığımız Şam kelimesi ise, hatırlanacağı üzere, Filistin, Ürdün, Şam ve civar bölgelerin tamamına verilen bir lokalizasyon, yani bu beldenin ve geniş coğrafyanın adı.

Bir hayli yaygın konumdaki varoşlardan geçerek merkezine doğru yol aldığımız kent, kısmen daha temiz ve daha güzel görünümlü taş kaplamalı beyaz

evleriyle, o meşhur Kasiyun tepelerinin eteklerinde sizi karşılar... Ancak, bentlerden coşan sular misali sizi, pek çok noktaya birden savurur da, kendinizi, neredeyse hiç bitmeyecekmiş duygusunu uyandıran ziyaretler, gözlemler peşine takarak, daha önce kıyısından köşesinden gözlediğiniz kentin o küt ve dağdağlı gürültüsünün bir parçası haline getirir. Şimdi Şam'da siz, anlık ve sınırlı bir zaman kesitiyle sınırlı da olsa, onun tarihinin bir parçasına dönüşürsünüz; bağrında barındığımız, iskan olunmayı seçtiğimiz her kent için olduğu üzere, kuşkusuz... Zaten, bireyle kentin tarihi hep iç içe, yan yana değil midir? Biz kentten kimliğimizin kurucu öğelerini alırken, onun kokusunu ve imajını kendi varlığımızla içkin hale getirirken, öte yandan aynı zamanda ona da kendi öznel kimlik unsurlarımızı, yaşanmış tarihimizin eylem ve özlerini, hayal ve coşkularımızı da ona katıp bütünleşmek suretiyle, bir bakıma kendimizi çoğaltmıyor muyuz?.. Bu noktada şimdi biz, Şam'da, hem İslam öncesi Bizans Roma çağlarının tanıklığını yapmadayız, hem de Emevîler hilafetinin acı tatlı hatıraları ve izleriyle –İslam tarihinin genel bir öz eleştirisine de açık olarak- bir karşılaşmayı yaşamaktayız.

Denilebilir ki, bizlerin Şam kentine varışımızdan daha fazla, onun bizim öznel ve tarihsel bilinç ufkuymuza bıraktıkları; tarihsel bilgi, algı ve duyarlılık katmanlarımızda meydana getirdiği kabarışlar, taşmalar, giderek de geleceğe yeni ve daha geniş ufuklu bakış perspektifi bizce daha anlamlı, etkin ve çok değerli bir kazanımdır!.

Daha kesin ve bütüncül bir tümceyle belirtmek gerekirse, biz Şam'dayız, ama Şam tüm varlık ufkuymuzda; ya da Şam'da gelip geçici birer iz ve belleklerde yer tutmamış çizgiler misali olan biz gezginlere karşılık, bizim bireysel varlık bilincimize derinliğine nüfuz ederek, bizi zenginleştiren baskın bir kent kimliği... Bir başka deyişle özne'leşen, etkinleşen, kendi sistemine katarak masseden, sizi sokaklarında, meydanlarında, kendisini bizden saklıyor izlenimi uyandıran o mahrem ve gizli kıvrımlarında peşine takmış bir kent: Şam veya Dimaşk.

Dimaşk: ipek kozası...

Kentin ismiyle bütünleşerek, onun kozası içinde, yeni bir hafıza ve bilinç tayfından geçiyor olmak; bir iç oluşum sürecini burada başlatıp sonraki zamanlar için tel tel, halis ve ışıltılı bilgi iplikçikleri biriktirmek; kendi iç ve dış gerçekliklerimize doğru bilişsel ve mistik bir seyri süluk tecrübesinde bulunmak üzere, yöneliyoruz, günün erken vakitlerinde Kasiyun tepesinin eteklerine, yamacın biraz üst tarafında kurulduğu gözlenen Hayyü'l-Etrâk'ın hemen alt düzlüğüne doğru yerleşik Sâlihiyye Mahallesi'ne.

İbn Arabî, bir 'Hakikat Avcısı'...

Rafine ve öte perdelerden titreşimler halindeki düşünceleri, dinî yorumları ve varlık tınısı her zaman gizemli, bura'ya uzak, bazen de kimilerince aykırı ve sapkın olarak nitelenen; gel gör ki, İslami ilim, irfan ve entelektüel yaşamında seçkin, mümtaz ve özgülük nitelikleriyle hep 'öteki' zirvelere bir işaret oluşturan tespitleriyle, Muhyiddin İbn Arabî'nin kabrini ziyarete.

Endülüs/Mürsiya (27 Ramazan 560/1165)'de başlayan hayat serüveni. 'Varlığın birliği nazariyesini son noktasına kadar götüren büyük sūfi... Kurtuba'da Filozof İbn Rüşd'ün cenazesine katılışı (595/1199) ve Büyük Filozofun kabrine teşyi edilişinin, hafızalara bir mih gibi çakılacak olan şu betimlenişi:

"Marakeş'te ölmüş olan filozofun cenazesi bir hayvan üzerine konulmuş idi; dengin bir tarafında filozofun cenazesi, diğer tarafında da eserleri konulmuş idi. (...) İbnü Arabî, deruni bir diyalog halinde, kendine sordu: 'Filozof İbnü Rüşd'ün ümitlerinin gerçekleşip gerçekleşmediğini bilmeyi ne kadar isterdim!?' Bu bir bakıma, bu İbnü Arabî'nin de kendi sonu ile örtüşecek olan bir sahne!

Sonra, iki yıl süreyle Mekke'de, ruhunda birikmiş ve bir bendin arkasında yükselir gibi durmakta olan heyecan ve bilgilerini, öte âlem ile bu âlemin tam kesişme noktasında bulunduğunu ve benliğini kendisiyle bütünleştirdiğini düşündüğü Kabe'de, manevi fetih ışınımlarının öncül ve remzi çizgilerini kayda geçirişi (1202-1204); Şimali Afrika'nın birçok şehriyle birlikte Bağdat, Musul, Halep, Konya Aksaray ve Malatya'daki ikametlerden sonra Konya'da bir süre mola verip nihayet Şam kentinde karar kılışı (627/1230); bedeni ve hayatıyla bu dünya buutları içinde ama ruhu, akli ve sözcükleriyle ötelere eşliğini kazıp duruşu; sonsuzluk ve İlahi Aşkılık değirmenine durmaksızın su taşıyışı... Dışta pörsüyen dinin kalıp ve kalitesini, içte ve özde tesviye ve tezyin edip, ona özgünlük ve dinamizm sağlayan bir irfan, yorum ('te'vîl') ve mecaz ulusu, işte İbnü Arabî!.

Hayatın oyunları, perdeler gerisinden zuhur eden cilveleri; paradoks: avam ile birlikte yaşamak, onları gerçek bilgi ve görünenlerin ötesindeki hakikate irşat etmek... Daha doğrusu, görünen yüzeylere yalın canlılar misali tutunmuş benliklere, başka köşeleri, tüm hakikatlerin özü olan bizden Ötedekini, hakiki matlup ve maksudu işaret etme sınavı... Yüceltilmesi gereken, sevilecek ve bağlanılacak tek hakikat O iken, ne yazık ki sarı cazibenin ve dünyanın başlara taç edilişi... Hakikat ve deruni olanla, yüzeysel ve kabukta olanın çetin yüzleşmesi: İbnü Arabî'nin, Allah'ın yanı sıra bağlanılan, hatta tapınılan, vücûdu ve kalbi kendine ram edip yedeğine alan bütün heves ve hazların beline fenâ kazmasını vuran; sathi gerçekliklerin ve görüntülerin cidarındaki iğreti varlıklarıyla 'Baki Vücûd Hakikati'ne ihanet içre olanlara devrim niteliğindeki o haykırışı: *"Sizin taptığınız ayağımın altında!"*.

Evet, "Dünyanın kabuğunda, daha özgün bir terimle 'kışr'ında salt debelelen ve kımıldayan canların tapındığı güç ve varlık, ayağımın altındadır, zerrece değeri yoktur gözümde!..". Büyük mecaz!.. Dünyaya ve dünyevi olana, sonsuzluğa erdirici bir ümit kaynağı olarak bağlanmanın, fena evrenine ait olana beka hırkası giydirmenin kökten reddi!.. Davranışların zahirinin, özü ve cevherine nispetle terk edilen, bir değer ve hükmü olmadığı için atılan bir meyve kabuğuna benzediğine; hakikat ontolojisi ve değer kategorisi bakımından, hakikatin ancak bir gölgesi gibi olacağı inancına yapılan sarsıcı ve çarpıcı vurgu...

Gerçeğin zuhur etmesi!...

Yavuz Sultan Selim'in 21 Ramazan 923/1517'de Mısır seferinden dönerken Şam'a uğrayışı...

Ve de, ötelere, nesnelere temel ilkeleri ve özlerine yönelik duyarlılığın yakıcı öngörüsünün gerçekleşmesi: *Sîn'in Şîn'a* duhul edeceği...öngörüsü.. Yani, kendisini sevmeyen Şam halkı tarafından mezarının gizli tutulacağını ve gün gelip ismi S (Sin) ile başlayan bir Osmanlı Sultanı tarafından bulunarak ortaya çıkarılacağını haber vermesi... Kimi madde yazarları tarafından, "asıl kaynakları ile teyit edilmesine imkân olmayan alelâde bir uydurma" olarak nitelense de, Abdulvehhâb b. Ahmed eş-Şa'rânî'nin (*el-Kibrîtü'l-Ahmer*, I, 188)'de naklettiği meşhur bir rivayete göre İbnü Arabî'nin, kabrinin harap olacağını ve Yavuz Sultan Selim tarafından ortaya çıkarılıp ihya edileceğini, "*İzâ dehale's-sînu eş-şîne zahara qabru Muhyiddîn: Sîn (Selîm) Şîn'e (Şam) girince Muhyiddin'in kabri ortaya çıkar*" şeklindeki rumuzlu ifadesiyle, yüzyıllar öncesinden bildirmesi!..

Yavuz Sultan Selim'in, avam tarafından değeri ve büyüklüğü bilinemediğinden, uzun zamandır ihmale uğramış ve üzerine çer çöp dökülmüş, nerdeyse yitik ve izi sanı kaybolmuş kabrinin yerini, -bir anlatıya göre- yularını boş bıraktığı eyerli siyah atının işaretiyle bulup ortaya çıkarışı... Ve, kabir yerinin meydana çıkarılması sırasında, büyük Sûfinin, vefatından önce ayağını yere vurarak, "*Sîzin taptığınız benim ayağımın altındadır!*" dediği yerin de tespit edilip, bir kúp içindeki altınların meydana çıkarılışı!.. Böylece Muhyiddin İbn Arabî'nin, bu sözleriyle, zahir ulemasının zannettiğinin aksine, "*Siz, salt Kendisi için değil de, para ve altına nail olmak için Allahu Teâlâ'ya tapıyorsunuz!..*" manasını kastettiğinin, yüzyıllar sonra ayan beyan ortaya çıkışı...

Dış ile iç; görünen ile saklı ve öz arasında bir kez daha ortaya çıkan tezat, zıtlık, çatışma... Ve Yavuz Sultan Selim'in, Şam'da geçirdiği uzun müddet içinde, Muhyiddin İbnü Arabî mihverinde yaptırmış olduğu bir cami, İbnü Arabî'nin içinde bulunduğu bir türbe ve ayrıca bir de tekke...

Çağların ve sayısız medeniyet sızıntılarının oluşturmaya devam ettiği bu 'billur koza'nın belki de en değerli mücevherlerinden olan İbn Arabî'nin kabrinin hemen yanında, baş kısmı ondan birazca geride, beyaz taştan, yeşil zemin üzerine kitabesi yazılı bir başka kabir... Fransızlara karşı yürütülen Cezayir bağımsızlık savaşının kahramanı Emir Abdülkadir'in mezarı.. Fikirler, imgeler ve hakikatler galaksisinin atılgan ve velûd süvarisi ile cihat meydanlarının komutanı yan yana.. İki zittin cem olduğu kutlu bir kare.. Lider, mana ve cevher fatihi olan Muhyiddin İbn Arabî, yanındaysa kılıcın, cihadın hakimi ve galibi: Emir Abdülkâdir...

Hızlı bir göz ucuyla, uzaktan süzdüğümüz Camiu'l-'Osmânî... Diğer adıyla, *Camiu'l-Kuveyt*; devrimizin tanınmış fıkıh alimi Vehbe ez-Zuhayli'nin, haftada iki gün fıkıh dersleri verdiği belirtilen cami...

Dihyetü'l-Kelbî... Ceraîl tarafından sûreti ödünç alınan sahabe...

Vahiy ışımalarının Peygamber'e ulaştığı anlar, evet İlahi Aşkılık noktası ile beşeri çizginin ittisal haline geçtiği o anlar, Hz. Peygamber'in en özel haller yaşadığı; sınırlı insani gerçekliğinin sonsuz ilahi okyanus içine batıp adeta yittiği; ya da, bütün varoluşu gösteren aşkınlık hakikatinin, onun 'beşer' cirmine sığması gibi bir –akıl açısından- paradoksu tecrübe ettiği tarifi imkânsız, kelimelerden taşan muttasıl ve ebedi zamanın tek bir nokta gibi içinde billurlaştığı süreç... Ruhu'l-Kudüs olarak da isimlendirilen Cibrîl'in, kimi zaman ilahi ışığı onun ta kalbine ve aklına transfer etmesi, bazen bir zil sesi eşliğinde Peygamber'e vasil olması; Bizzat Işık Mazharı'nın ifadesiyle, vahyin geliş şekillerinin en zoru olan bu sonuncusuna mukabil, onun en kolay geliş şekli olan, Vahiy Ulağının bir insan suretine bürünmesi... Bir beşer, bir güzel insan suretine bürünerek (temessül) gelişi...

İşte, rivayetlerde yer aldığı şekliyle, biçimi ve sureti bu temessül için seçilmiş; Cebrail'in ete ve kemiğe bürünerek kendisi diye görüldüğü Dihyetü'l-Halife; mensubiyet hakkını da gözeterek söylersek, Diyetü'l-Kelbî... Enes b. Mâlik'in anlatımına göre, ashabın en güzeli, müşekkel ve beyaz tenli... Kelbî olması itibarıyla Roma devrindeki Suriye hudutları civarındaki bölgeleri çok iyi bilmekte... Ticaret ile meşgul olması, şüphe çekmeden her tarafta serbestçe dolaşmasını mümkün kıldığından, Hz. Peygamber'e habercilik yapan güzel insan! *Makberatu'l-Mezze*'de, işte bu seçkin ve özel sahabenin makamını ziyaret...

Dihye'nin Heraklius'u ziyaret sahnesi... Heraklius Dihye'ye bir mektup verir; mektubu ileri gelen bir Hıristiyan alimi ve kendisinin de yakın dostu olan Dağâtır'a iletmesini, İslamiyet hakkında onunla görüşmesini ister. Dağâtır'a Hz. Peygamber'den de bir mektup getirmiş olan Dihye, Rûmiye'ye onun yanına gider... Dağâtır'ın İslamiyeti hemen kabul edişi!. Cemaati olan Rumları kiliseye toplayarak onları da İslâmiyet'e daveti; hazin son: daha önce kendisine son derece bağlı olmalarına rağmen, Rumların bu teklif üzerine Dağâtır'ı döverek öldürmeleri.

Ders: İnanç rabitasının, iki yüzü de keskin ve ölümcül bir kılıç misali oluşu. Kimi zaman batıla indirilen, ışığın yolunu açan, kimi zaman ise, hakikatin önünü kesip batıla yol çizen.

O mekânda ve mekâna hulul etmiş o sandukada bir; fakat beraberinde Cebrail'i hatırlatması sebebiyle iki şahıs çağrışımlı bir mekân... Kasiyun'a uzanan hafif eğimli arazi üzerinde, pek çok kabri aydınlatan bir ziya kaynağı ve simgesi gibi... İşte, gençlik evresinde olduğu gibi ömrünün son demlerinde de kendisinden pek haber alınamayan, kimileyin üstürevi bir kıyafet giydirilirken, belki de Cibrîl bir âdetle, maddesini ruha katan, mana ve öz ile temessül edip, Cibrîl'in kanatlarında meçhule bir kanatlanış.

Ve, sureti ve şemaihi vahiy ışımalarına bir geçit olmuş bu ulu zatın ruhaniyetinde, çağılıtlı ve içli bir sesin, 'hulûd gününü anımsatan' Kuran tilâveti "... *Haydi esenlikle girin oraya, bu gün ebedîlik günüdür artık!..*" (Kâf, 34).

Şam Selimiye Camisi, Süleymaniye Külliyesi...

Şam'da bir Osmanlı eseri; daha da özelleştirsek, bir Mimar Sinan şaheseri... Daha önce bakıma alınmış olup, geniş avlusu ise bir süre askeri müze olarak kullanılmış, fakat daha sonra bakım onarım çalışmaları projelendirilerek geleceğe hazırlanan Şam Selimiye Camii'ni ziyaret ediyoruz. Ortasında dikdörtgen planlı bir havuzun yer aldığı, etrafı yüksek kemerli ve yüksek tonozlu revaklarla çevrelenmiş avlunun güney tarafında, sizi yüksek ve geniş kemerli, mukarnas başlıklı sütunları ile karşılayan cami, çift minaresi ve yüksekçe tek kubbesi ile hemen dikkatinizi çekmektedir. 1554 Tarihinde Kanuni Sultan Süleyman tarafından *Mimar Sinan*'a yaptırılmış olan camii, iç ve dış mimari unsurları (sütunlar, sütun başlıkları, yüksek beşik tonozlar, pencere stilleri ve mozaik süsleme ve renkler, mihraba hakim olan bindirmeler, minberdeki zarafet, vd.) ile, tam bir Osmanlı dinî mimarisinin evrensel estetik özelliklerini ve havasını taşımakta.

Aynı zamanda *Şam Süleymaniye Külliyesi*'ni de barındıran camiinin avlusunda, etrafında Ayete'l-Kürsi'nin yazılı olduğu, son Osmanlı Padişahı Sultan Vahidüddin ile aile bireylerinin kabirleri yer almakta; açmış çiçekleri bahara merhaba diyen portakal ve diğer turunçgiller ise, bayıltıcı ve dinginleştiren kokularıyla, havayı sanki ruhani bir tül gibi bürümektedirler!..

Hicaz Demir Yolu, Şam İstasyon Binası...

Bir vuslat, Osmanlı devletinin kutsal beldeler ile alakalı görkemli demir yolu projesinin Şam ayağı ile anlamlı bir buluşma... Hicaz Demiryolu Hattı'nın Şam istasyonu; gerek dış mimari stili ve yapı malzemeleriyle, gerekse iç mekan anlayışı, iç dekorasyon ve yapı unsurlarıyla, buram buram –en azından ben öyle algıladım- Dersaadet'i hatırlatan bir bina... Görüldüğü kadarıyla orijinal formu muhafaza edilmiş ve geleceğe doğru uzanan toplumsal aktivite içinde, başka fonksiyonlarla bitştirilerek yaşatılacağı anlaşılan; yaygın taş işçiliğinin, zengin mimari unsur ve dekorasyon figürleriyle zenginleştirildiği; hemen birinci katta caddeye açılan ve bir hakimiyet hissini uyandıran engin balkonuyla bakanlarda her daim bir mehabbet hissi ve merak uyandıran, tren istasyon binası... Ortada yer alan geniş taç kapısının bir uzantısı olarak, uzunlamasına bir planın orta noktasında en üst noktayı işaretleyen alınlık kısmında gösterişli bir saatin yer aldığı; sağda ve sol yanda simetrik iki cephe çıkıntısı ile de bir ahenge kavuşturulmuş, dikkat ve tecessüs hislerini kendine çeken, kısmen gösterişli tarihi bir eser...

Yeni ve yaşanılmaya değer çağlar ikame edebilmek için geçmiş tarihin, bilinçlendirici tüm unsurlarıyla bir ayna olarak nesillere tutuluşunun güzel bir örneği olmak üzere, gözlemlenen bu ahenk ve anlamsal derinliğin, tarihsel atıf ve ihtişamın, bina dışında teşhir edilen, üzerinde de '*el-Hattu'l-hadîd el-Hicâzî: Hicaz Demir Yolu*' yazısı yer alan, orijinal bir lokomotif ile tamamlanması...

Tarihsel durumu ve onun yok edilemez gerçekliğini, inanç ve ideoloji bağnazlığı illetine müptela olarak yok etmeyi, yaşanılan tarihi ve onun varlığa nak-

şedilmiş anlarını, figür ve motiflerini, bilinç ve inanç fıskırmalarını gösteren simgelerini, daha munis bir sözcükle, 'hatıra'larını ortadan kaldırarak evrenin mekân ve zaman boyutunda geriye doğru silinebileceğini vehmeden, üstelik bunu bir yönetsel politika haline getirmiş olan kimi yönetimlere ders olacak bir güzellik ve takdir sahnesi...

Ebu'd-Derdâ ufkuna bir köprü...

Dünya, bir gelenler gidenler değirmeni; göç ve kaçış, direniş ve diriliş, ana-yurt ve yurt, hep hareket ve oluş -*Panta rei* mi desek?-, eski ve yeni... Çağların Mekke ile Medine'ye uğradığı bir zaman kesiti... Meydanları, ara sokakları; Ka-be'yi, put ve tapınakları, kavuran sığağı ile sonsuzluğa dönük asumanı, kıraç ve kızgın kayaları, tepeleri dolduran sert, haşin, acımasız azarlar, tehditler, haykırışlar, kızgınlıklar... Havada ölüm sükutu, güneş her zamanki gibi tam Mekke'ye dökülmekte, geceler ölüme ve öldürmeye gebe, gündüzü ve ışığı ortadan kaldırmaya pusulu...

Karanlığın boyunduruğuna ram olmuş Kutlu Kent Mekke'den, ışık huzmeleri gibi süzülüş, yollara koyuluş ve çöller üzerinden Aydınlık Kent rahmine bir rüşeym gibi iniş... Yesrib'in ışık kente dönüşü, nurlar saçan ay parçasının, sonsuz nur menbaı kandilin yıldız yağmurları gibi konup göçmesi, kutsalın yeryüzündeki görkemli yürüyüşü... Hicret...

Medine'de bir coşku var; yüzler hep kutlu ve heyecanlı; işte orada göç edip yurtlarını arkada bırakanlar; garipçe, yalnız, ama ümitli çehreler... Kuran'ın ebedi tümceleriyse *muhacirler*... Yardan, anadan ve diyardan, her şeyden geçerek bir manaya ram, bir Elçi'ye bende olanlar... Güneşi izleyen yıldızlar... Burada da ev sahipleri; Yesrib'i iman yurdu ve cömertlik ufkuna çeviren, az sonra da, kardeşlik ve paylaşım ahlakının yeryüzünde hiç görülmemiş bir modelini yürürlüğe koyacak olan yardımsever insanlar, yani *Ensâr*.. Bir olumlu ses için çöllere yol alındığı, haşin ve sert topraklara, yaban ellere seferler yapıldığı, eziyetler, aşağılanmalar altında yine de rahmet sınavlarından başarıyla geçildiği, bir melce ve koruyucu olurlar ümidiyle dağlara taşlara yüz dönüldüğü o sürüp giden çetin yeis zamanında ruhlarını, kalplerini, mertlik, şecaat ve mürüvvetlerini Elçi'nin ayakları altına seriverenler... Dünya ve gelecekleriyle kutlu Elçi ve beraberindekilere yeni bir dünya sunan, müstesna bir kardeşlik paradigmasıyla (*muâhât*) sonsuza değin birlikte var olma sözleşmesi akdeden kutlu insanlar...

Bir köşe; kutlu Nebi, iki kişinin elinden tutmuş, onları iman kardeşliğinin sonsuz göğü altında bir araya getiriyor... Birisi, hakikati elde etme ve ona iman uğruna göç etmenin simgesi olan, ufuklar ve eşikler geçerek varoluşun diriltici kaynağına erişen Selmân-ı Farisi, öteki ise, Nebi tarafından '*Ümmetin en âbidi ve en müttakisi*', '*Ümmetin hâkimi*' gibi sıfatlarla övülen, Kuran'ın tamamını ezberleyerek Nebi'ye arz eden, içlerinde yedi kıraat alimlerinden İbn Amir'in de yer aldığı pek çok kimseye kıraat dersi vermiş olup '*Dimaşk mukrii*' olarak da anılan, bir vakitlerin zengin varlıklı taciri Ebu'd-Derdâ... Belirtildiğine göre Hz. Ömer tarafından Suriye'ye Kuran ve fıkıh muallimi olarak gönderilmiş,

Dimaşk'ın da ilk kadısı olmuş; Muâviye'nin Suriye valiliği döneminde diğer sahabelerle birlikte Kıbrıs'ın fethine iştirak etmiş... *'İslam'da var olmayı' 'dünya nimetlerine sahip olmaya'* tercih eden Ebu'd-Derdâ'ya karşı Hz. Ömer sevgisi ve iltifatı: Bedir Gazvesi'ne katılmamış olduğu halde, Hz. Ömer tarafından *'Bedri'* kabul edilerek kendisine geçimlik bir maaş bağlanışı!... Vefat, 31/651, Dimaşk...

Bu ulu şahsiyetin makamındayız şu anda...

Biz onu en çok, İslamiyet'e girip de ticaret vb. faaliyetlerle olan ilişkisini keşerek kendisini bütünüyle İslam'ı öğretmeye adanmışında, bu durumu ona soran Selman-ı Farisi'ye söylemiş olduğu şu sözlerle hep anacağız: *'Kardeşin Ebu'd-Derdâ, dünyayı üç talâk ile boşamıştır!...'.*

Kuran'ın anlaşılması konusundaki göz kamaştırıcı şu sözü, asırlar sonra dahi, tam da bu gün için söylenmiş gibidir: *"Müslüman bir kimse, Kuran için pek çok mana imkanı olduğunu görüp buna çalışmadıkça, derin bir anlayışa sahip olamaz!.."[Lâ yefqahu'r-reculu hatta yec'ale li'l-Kur'âni vucûhen!..].*

Ve nihayet, 'ibadet-sevgi tomurcuklanması' arasındaki ilişkiye vurgu yapan şu vecize: *"Kul Allah'a ibadetle meşgul olunca Allah onu sever, bütün varlıklara da sevdirebilir!..".*

Selâhaddin Yıldızı..

Şam şehri, ziyaret mekânları demektir; her seviyeden, her sınıftan tarihi kimliklerin, simge şahsiyetlerin ya kabri, ya makamı, ya da bunlarla birlikte yanında yer alan bir camii ya da mescit... Bu saygın kimlikler arasında, siyasi ve askeri şahsiyetlerin bulunması da bu bakımdan gayet doğaldır; çünkü Şam Bölgesi, ta eskiden beri, kültürel geçişlerin, kesişmelerin tam bir buluşma noktasını teşkil ettiği gibi, aynı zamanda, uzun yıllar süren Haçlı seferleri münasebetiyle, siyasi ve askeri hareketliliğin de tam kalbinde yer almıştır... Bu tarihsel periyottan söz açılınca da, hiç şüphesiz Selahaddin Eyyûbi bir yıldız olarak ufukta ışıldar... Şimdi, işte bu büyük Komutan ve Sultanın kabrini ziyaret vakti...

*Ümeyye Camii'*nin hemen yakınında, kuzey tarafında yer alan ve üstünde, *'Makâmu Selahaddin el-Eyyûbî'* kitabesinin yer aldığı binaya girdiğimizde bizi içerde, birisi, üzerinde -Fatıha Suresi de dahil- Kuran ayetlerinin yazılı olduğu yeşil çuha örtülerle kaplı; üstü ise kesik tonozlu bir kabir ve; üzerinde 'es-Sultânu'l-Ğâzî Selahaddin el-Eyyûbî' yazılı olan, ön cephesinde üzüm asmalı arabesk bir motifle süslü, geneli itibarıyla mermer nakışlı; bir tabuttan çok bir sandukayı anımsatan, dört köşesinde ise lale motifini andırır işlemeli mermerler bulunan, üstü düz, beyaz bir lahit karşılamaktadır.

Yeşil örtülerle kaplı olanı, Selahaddin Eyyûbi'nin içinde medfûn bulunduğu kabir iken, beyaz mermerden yapılmış olup, bir lahit görünümündeki ise, belirtildiğine göre, Alman Kralı II. Wilhelm (1888-1918)'in Selahaddin Eyyûbi için hediye olarak takdim ettiği, boş kabirdir.

Özellikle haçlı savaşlarının bu ünlü komutanı Selahaddin Eyyûbi kim? Hü-

kümdarlardan bir hükümdar mı, yoksa seçkin ve üstün meziyetlere sahip, bir bilge ve saygın bir şahsiyet mi?..

Emir Necmeddin Eyyûb'un oğlu, 532/1138 tarihinde Tikrît'te doğmuş; Mısır, Filistin, Suriye ve Arap yarımadasında geçen askeri büyük mücadeleler ve siyasi hareketliliklerden sonra, 27 safer 589/4 Mart 1193 yılında, sessizce geldiği, ömrünü huzur ve sükûnetle geçirebildiği sayılı birkaç aydan sonra, 55 yaşında vefat etmiş, düşmanlarından bile büyük bir saygı görmüş, Eyyûbiler hanedanının kurucusu... Önce kaleye gömülmüş, birkaç sene sonra ise, *Medresetü'l-Aziziye*'de ebedi istirahatgâhına çekilmiş. Doğu toplumlarının bariz özelliği olan hanedanlık içi mücadeleler açısından bakıldığında, hiçbir akraba-sıyla mücadele etmemiş, hırs ve tamahtan uzak, son derece hoş görümlü bir şahsiyet...

Hatta, bir komutan ve sultan olarak kendilerine karşı büyük mücadeleler yürüttüğü Haçlılara karşı genel tavrına karşın, fert olarak idaresine tabi olan Hıristiyanlara hiç kötü davranmayacak denli engin bir müsamaha sahibi... Bu âlicenaplığı hasımlarınca da ifade edilmiş; Avrupa'da örnek şövalye olarak tanınmış... Onların da onayladığı üzere, asla boş yere kan dökmemiş ve çok defa, esirleri serbest bırakırken veya verdiği hediyelerle, âlicenap bir şahsiyet olduğunu hep göstermiş bir ufuk çizgisi...

Din ilimleri dostu, âlimler hamisi; Kahire kaalesinin inşası ile Kudüs abidele-rinin tamirinde de görülmüş olduğu üzere, büyük bir ümran ve medeniyet yanlı-sı...

Şam Emeviyye Camii yada 'İmanın beyaz dünyası'..

İslam dünyasında ayakta kalmış en eski camilerden birisi olan Şam Emeviyye Camii, Milattan önce I. Yüzyıla ait bir Roma (Jüpiter) mabediyle, onun harabeleri yanında bulunan ve Theodosios dönemine (379-395) ait olan Aziz Yohannes (Hz. Yahya) Kilisesi yerine, adından da anlaşılacağı üzere, Emevîler devrinde Halife Velid b. Abdülmelik tarafından yaptırılmış (705-715)...

Gerek tarihsel yönden eskiliği, gerekse içerdığı dini mimari unsurlar bakımından, insanda derin bir saygı, merak ve coşku uyandırmakta..

Dikdörtgen bir plan üzerine oturtulmuş olan cami; beyaz mermerle döşeli, beyaz rengin alıp götüren cazibesinde sizi bir enginlik ve bitimsizlik hissiyle de donatan geniş avlusu ve içinde yer alan kubbeli iki yapısı sizi daha da heyecanlandırmakta, elinizde olmaksızın sizi kendilerine doğru cezp etmektedir. Yalın ayak dolaşıldığından, mermerin katılığına inat, renginin ruhta harekete geçirdiği beyaz bir okyanusta dolaştığınız intibasıyla, başınızı şöyle bir kaldırdığınızda, sizi kuşatan avlu duvarları...

Her biri ayrı bir görünümde olan minareleri; kible cihetindeki özgün kubbe-siyle (*Kubbetü'n-Nesr*) örtülü mekâna açılan harim kapısı; kapı üzerinde, ince ve ferahlatıcı bir ahenkle bütünleşmiş sıcak renklerle müzeyyen mozaiklerin sizi sırlı ve büyük bir âleme davet ettiği hissini uyandıran, kemerli revakların hâkim

bir unsur olarak dikkat çektiği, yüksek bir üçgen alınlık...

İşte, başınızı kaldırdığınızda etrafınızda firdolayı dönen bir gök kubbe ve bu cezbeninse merkezinde siz...

Üç minaresinden özellikle zikre şayan olanı, Hz. İsa'nın kendisine ineneğine inanıldığından, '*İsâ Minaresi*' de denilen, Doğu Minaresi... Roma burcu üzerinde yükselen ve Memlûklü Sultanı Kayıtbay tarafından tadilata alındığı belirtilen Batı minaresi (*el-Mi'zenetu'l-Ğarbiyye*) ise daha gösterişli olup, üzerinde yükselmekte olduğu Roma Burcu'nda yer alan ve İmam-ı Gazali'nin on bir yıl uzlette kaldığı, kutlu mekân... Ve, kuzey revakının üzerinde yükselen '*el-Mi'zenetu'l-'Arûs*' isimli üçüncü minare...

Beyaz mermer okyanusunun sonsuzluk izlenimi uyandıran; öte yandan ise üst kısmında, ritmik ve ahenkli bir dizilişle güzellik duygusunu canlandıran mimari unsurlar halinde pencere pervazlarının yer aldığı mermer ayaklar üzerine bindirilmiş kemerli revaklarla kuşatılmış o zemin sürekliliği, hemen batı kapısına (*Babü'l-Berîd*) yakınca bir yerde bulunan; üzerine yükseldiği ve muhtemelen Korint nizamı başlığı ile kendini belli eden sekiz sütunlu Hazine Kubbesi/Hazine Odası (*Kubbetu'l-Hazîne*) ile bir kesintiye uğrar, yahut yerden fıkkırır da bir uç verir gibi olur... Beyaz mermerden oluşan bu yekpare alan içinde, onun bende, ansızın ve nereden çıktığı pek kestirilemeyen mimari bir obje duygusu uyandırması da bundan olsa gerek... Küçük tepelikli (alem) bir kubbeye örtülmüş sekiz köşeli bu şirin yapı, her birinde bolluk, güzellik ve huzur duygularının simgesi olduğu düşünülen çeşitli motiflerle bezeli... Lacivert mavi, altuni sarı ve gizemli bir yeşilin hâkim olduğu fon üzerinde, birbirini izleyen, açık uçlu ve hiç sona ermeyecek gibi duran sarmaşık demetleri, meyve ve çiçek dalları bir cephede; daha belirgin bir resim olmak üzere de, çok katlı evler arasından öne çıkmış, salkım saçak meyveleriyle bakanlarda heves ve derin nostaljiler uyandıran hurma ağaçları; görkem, güç ve zenginlik çağrıştıran diğer motifler de diğer cephelerde...

Meşhedu İmami'l-Hüseyn...

Pürüzsüz ve köpüklü bir okyanusu andıran cami avlusunun doğu revaklarının tam ortasına tekabül eden yerde ise, *Kerbelâ*'da şehit edilen Hz. Hüseyin'in kesik başının korunmuş olduğu; haliyle, kendilerini -mezhebi anlamda- Ehl-i Beyt'e mensup addedenlerin, özgün bir tarihsel algılama perspektifinden daha duygusal baktıkları; saygı hislerinin ötesinde fedâ-yı cân edercesine kendilerini gümüş mahfaza ve parmaklarına bend eyledikleri sanduka mevcut...

Beyaz mermerle kaplı, ayrıca sütun başlıklı iki mermer pervazın çevrelediği orta büyüklükte ve ahşap bir kapının takriben bir metre kadar yukarısındaki kitabede, '*Hâzâ meşhedun fîhi merkadu re'si Seyyidinâ'l-İmâm Ebi 'Abdillah el-Hüseyn*' yazan, bir türbe... İnsan onurunu alaşağı eden tiranlıkların zihnimize sökün edişi; yekpare İslam toplumunu onulmaz ayrılık ve bölünmüşlük girdabına sürükleyen; İslam'ın, beşer ve coğrafya düzeyinde de birlik ve bütünlüğünü,

dayanışma ve yardımlaşmasını öngören temel ilkesine, 'tevhid' paradigmasına indirilmiş büyük darbe... Hüzünlenmemek, anlık da olsa kısa bir tarih ve toplum muhasebesi yapmamak mümkün mü?!.. Bu noktada, acıları bizim de acımız olan Şii kardeşlerimizin, toplumsal ve itikadî düzlemdeki 'Tevhid' özlem ve taleplerimize duyarlı olmalarını beklemek, naif bir duygulanım olmaz değil mi?!..

İster batı kapısından, isterse doğu kapısından olsun, içeriye girdiğinizde ise sizi ruhaniyeti ve çoklu inanç dinamizmi ile kuşatıveren, derinlikli ve yüksek çatılı bir ibadet mekânı karşılıyor... Camiinin kible duvarları boyunca, birisi, *Kubbetü'n-Nesr*'in örttüğü mekânın tam ortasındaki ana mihrap olmak üzere, yer alan dört mihrap... Gerek din sosyolojisi, gerekse fikhî bakımlardan okunması, günümüze de projeksiyonlar yapacak biçimde tahlil edilmesi gereken, bu yönüyle de -her ne kadar ilginç ve sevimli görünse de- 'inançta tevhid, toplumsal oluştaki birlik, bütünlük' temel ilkesiyle çelişiyor gibi duran '*mihraplarda çokluk*' müşahedesi... Şafîi Mihrabı olan ana mihrabını sağında Hanefi Mihrabı ve Hanbeli Mihrabı; solda ise Sahabe veya Mâliki Mihrabı... Sahabe mihrabı ile Kubbetü'n-Nesr arasına rastlayan yerde ise, Kral Herot tarafından başı kesilerek katledilen Hz. Yahya'nın başının yer aldığı türbe... İfade edildiğine göre, Herot daha sonra bundan pişmanlık duymuş, Hz. Yahya'nın başını buraya defnettirmiş...

Biraz alt tarafta ise, M. 4. Yüzyıla, Bizans dönemine tarihli bir kuyu; belirtildiğine göre, -kiliseden geriye kalmış bir bakiye olmalı- Vaftiz Kuyusu... Camiinin içinde bırakılmış ve korunmuş...

Konu ile ilgili kaynaklardan öğrendiğimize göre Emeviye Cami, çağlar boyunca, başlıca iki önemli onarım görmüştür; ilk onarım, 475/1082-1083 yılında Selçuklu Sultanı Melikşâh zamanında gerçekleştirilmiştir. İkinci önemli onarım ise II. Abdülhamit döneminde...

Hamidiye Çarşısıyla bütünleşmiş, hatta neredeyse iç içe girmiş olan cami, insanları bir yandan dünya sahnesinden alıp uhrevi gerçekliklerle yüz yüze getirerek arındırırken, öte yandan da, burada ruhları arınmış ve dinginleşmiş, manevi ritimlerle fırınlanmış olan ruhları yeniden dünya sahnesine fırlatan bir Araf rolünü de üstlenmiş görünmektedir bizlere!

Nureddin Zengi: Rüyasında Hz. Peygamber'in yardım talebine mazhar olan seçkin komutan...

Anlaşılacağı üzere, Şam Şehri, dini olsun askeri ve ilmi olsun, tanınmış pek çok şahsiyetin ya kabirlerinin ya da makamlarının yer aldığı; belki de sathı eşildikçe, bir 'kadim insanlık hazinesi' nin kesintisiz sökün edeceği münbit bir yer.. Daha çok dikkat çeken ise, bu şahsiyetlerin çoğunluğunun, adeta bir 'kahramanlar galerisi' misali buraya kendi baskın kimlik ve kişiliklerini yansıtmakta olduklarıdır. Ya da, '*Şerafu'l-mekân bi'l-mekân: Bir yerin değer ve şerefi, orada bulunanlar ile dir!*..'. İşte, tarihe ve coğrafyaya, hem dikey hem de yatay boyutta nüfuz etmiş; onun oluşumunda aktif ve kurucu bir rol üstlenmiş, hatta 'tarihin o

zaman periyodu içindeki senaryosunu bizzat elleriyle yazmış olan kahramanlardan biri' de, medfûn bulunduğu kabri hemen Sûku Hamîdiyye'de, bir sokak kıyısına düşen noktada yer alan, Nureddin Mahmud Nureddin ez-Zengi (1118-1174)'dir.

İfade edildiğine göre, yakın Şarkın siyasi tarihinde son derece istisnâî bir rol oynamış olan Nûreddin Zengî, daha sonra üzerinde Salâhaddin Eyyübî'nin bina kuracağı sağlam temeller inşa etmiş olan, seçkin bir devlet ve siyaset adamı... Kabrini, mütevazı bir köşede, parmaklıklar ve kalın cam mahfaza gerisinden görüp ziyaret ettiğimiz Zengi bizlere; beşeri varoluşun başı ile sonu arasındaki kıvrımların, çıkılan zirveler ya da inilen diplerin biz fanilere ne büyük dersler, anlaşılmaz sanılan paradokslar için son derece yalın modeller, kendi bireysel varlık ve benlik alanımıza dair som elmas değerinde zihinsel ışıltılar sunan bir örnek olarak durmaktadır...

Biraz geride uğultusu göklere yükselen, dünyayı adeta kendi üzerine kapatan Hamidiye Çarşısı'na karşın, yaşamının o denli inişli çıkışlı, hareketli ve ihtişamlı; güç, saltanat ve kudret dolu aşamalarından sonra şimdi burada, kendi sonsuz istirahatine müstağrak bir Kabr-i Melik'in sarsıcı, bireyi kendine döndürücü, tepeden tırnağa tüm varlığını yeniden sorgulama ve kendine çeki düzen verme duyarlılığına itiş...

Kaynaklardan öğrendiğimize göre İbnü'l-Esir, Nûreddin Zengi'nin kişiliği hakkında, bir model ve boy aynası oluşturacak biçimde, şu takdîrîkâr ifadeleri kullanmıştır: *"Geçmişte yaşamış birçok hükümdarın hayatını araştırdım, fakat Hulefâ-i Râşidîn ve Ömer b. Abdilaziz'den beri, hiç birisinde Nûreddin Zengi'den daha temiz ve bu kadar adalete bağlı birisini bulamadım"*. İnanıcı bütün bir Müslüman olarak, her türlü koşulda, kendi hususi hayatında olduğu gibi devlet işlerinde de daima Kuran ve sünnetin gereklerine riayet etmeye çalışmış. Adalet konusunda ise o denli hassas ki, örneğin bir kimsenin sadece şüphe üzerine cezalandırılmasına müsaade etmez ve mahkemelerin objektif olmayan kararlarına karşı çıkar.. Yine belirtildiğine göre, Selâhaddin Eyyübî'de de gözleendiği gibi, para hırsı ve menfaat gibi, bireyi dünyaya ve diğer insanlara yabancılaştıran, soğutan tutkularından da bütünüyle uzak! Her tarafta camiler, medreseler, hastane ve kervansaraylar yaptırmış olup, âlimlerden de ilgi ve himayesini esirgememiş.

Bütün bunlardan sonra, onun hakkında anlatılan bir olay var ki, olgu ile efsane arasında ince bir çizgide durmakta, insanı çok yüksek bir bilinç ve dini duyarlılık eşiği ile yüz yüze getirmekte...

Tarih kaynaklarında da yer bulan bu anlatıya göre Nureddin Zengi, hiç akatmadığı teheccüd namazını kıldıktan, okumakta olduğu zikir ve dualarını tamamladıktan sonra uyur, rüyasında da Hz. Peygamber'i görür; Hz. Peygamber ona şikayette bulunarak, *"Ey Nureddin, burada şu iki kişi beni rahatsız etmektedir; onların elinden beni kurtar!.."* der ve ona, kumral iki kişiyi gösterir... Aynı rüyayı üst üste birkaç kez görmesi üzerine Zengi, gördüğü rüyayı Cemalüddin el-

Mavsîlî isimli vezirine de anlattıktan sonra, durumu yerinde tahkik etmek üzere, göze batmayacak sayıdaki bir muhafız birliğiyle birlikte Medine'ye doğru yol alır... Gördüğü rüyadan hiç kimseye söz etmemiş olan Zengî, Medine'de büyük bir ziyafet tertip eder ve herkesin bu ziyafete, Sultan Nureddin Zengî'nin şölenine katılmasını ister.

Kentin bütün insanların katıldığı bu ziyafette, tüm katılanları gözünü tarayan, herkesi kontrol eden Zengî, bir türlü, rüyasında kendisine gösterilen iki kişiye benzer kimselere rastlayamayınca, şehirdeki herkesin bu ziyafete katılıp katılmadığını bir kez daha sorar ve şu cevabı alır: 'Evet, herkes katıldı, ancak çok âbid ve zahid olan, zengin olup fakir ve yoksula da çokça yardımda bulunan, sonra hücrelerinden hiç ayrılmayan Mağribli iki kişi hariç!..'. Bu cevap üzerine bir an için rahatlayan Zengî, beraberindekilerle -bir aktarıma göre- o iki kişinin Ravza-i Şerife yakın olan evlerine gider ve hakikaten tavsif edildiği üzere, uzun sakallı; hallerinden, kendilerini ibadete verdikleri anlaşılan iki kişi ile karşılaşır; evet, bunlar anlatıldığı gibi, zikrinde ibadetinde olan, yaşlarını başlarını almış, dindar ve zahit görünümlü kimseler!... Fakat öte yandan, gördüğü bu rüyada bir gerçeklik boyutu olmalı, bir kez değil, üst üste üç kez gördüğü rüya, 'adğâsu ahlâm' olmamalı, bir hakikati içermeli!?!.. Değil mi ki Şeytan Hz. Peygamber kılığına giremiyor, hatta rüyada bile!?!..

Oda iyice araştırılır, görünürde şüphe çekecek bir şey yoktur; derken, zemindeki halılar kaldırıldığında, işte bir kapak!.. Hz. Peygamber'in mübarek kabirlerine ulaşmak için kazıldığı anlaşılan ve kabre bitişmesine birkaç metre kalmış olan gizli bir tünelin giriş ağzı olan bir kapak!.. Neticede, böyle bir tertiple Hz. Peygamber'in mübarek naaşlarını ortadan kaldırmak isteyen -Hiristiyan veya Rafizî- suikastçılar ele geçirilir... Bundan böyle vaki olabilecek bu tür girişimleri önlemek için de, Zengî, Hz. Peygamber'in mübarek kabrinin her bir tarafına hendek kazdırır, hendeği büyük taşlarla kapatıp örttükten sonra üzerine eritilmiş kurşun döktürür ve böylece, kötü niyetli kimselerin O'na tasallut etmelerinin önüne geçerek, Hz. Peygamber'in Kabr-i Şerifi'ni fizik çerçevede koruma altına alır!...

Çağlar ve mekânlar ötesinden gelen bilgi ışıltıları; saf ve içtenlikli bir kalbe, Maverâlara gark olmuş nübüvvet odağından bilgi çağlıları, Yüce bir ruhun arınmış bir kalp ile iletişimi... Psişik dünyanın, ötelere doğru sarkan kılcal damarları ve yeni gerçeklikler... Kabrindeki o tevazu ve mahviyete karşın, ruhun hep Yücelerde olsun, ey Zengî!...

Hamidiye Çarşısı'ndaki keşmekeş ve bağırış çağırışlardan, hatta bizi kimi zaman peşine takıp sürüklemiş olan alışveriş koşuşturmalarından sonra elimizde avucumuzda kalan en kıymetli meta, üzerimizde bir Resul nostaljisi ve tutkusu estiren gurup vaktindeki bu Nüreddin Zengî'nin kabrini ziyaret ve onun bizde uyardığı varoluşsal heyecanlar, tarihe bir geri dönüş hissi ile birlikte onu zihinde yeniden kurgulamak vb. derin tecrübeler olmuştur...

Hamidiye Çarşısında bir gurûb vakti...

Bir gurup vaktine daha gömüldüğümüz Şam akşamında, yönümüz şimdi, yarınki ziyaretler, yeni seyir ve süluklar -özellikle *Busrâ* kasabası- için bedenlenmiş güç toplamak üzere önce *es-Seyrân* isimli lokantaya; peşinden ise, bu günde yaşananların değerlendirmesini yapmak ve ruh ve beden ile dinginleşmek -ki, istirahat en iyi yoludur- üzere; Şiîlerce direnişin sembolü olarak algılanıp türbesi kutsal bir mekân olarak ziyaret edilen, hissi met cezirler sebebiyle de aşırı kut-sallaştırma jestleri ve bağlanmış gösterilerine mahal olan Seyyidetina Zeyneb adına yaptırılmış cami ve türbeye çok yakın bir noktadaki *es-Safir* isimli otele doğru...

Gezginin seyir defteri:

Tarih, 20/04/2009 Pazartesi, zaman sabah vakti, yön Busrâ Kasabası...

Busrâ'yı ziyaret edecek olmamız, ruhlarımızı kuşatmış bir halde... Bu nedenle bu küçük kasaba gözümüzde şimdi, bütün detayların ve oyalayıcı gibi duran her uğraşın ötesinde, sadece kendisine odaklandığımız tek hedef; hep geride bırakmış olduğumuz bütün menzillerin kendisine doğru aktığı, bu mecâzi seyru süluk mihverinde kendisine doğru seyreylediğimiz son menzil... Ne var ki, nihai menzile hep bir takım ara menzillerden, konup göçmelerden sonra varılır... Ve bu ara menziller, biz gibi zaman ve mekân koşucuları için özlemimizi gidererek daha da arttıran, bizi mebd'e den kopararak müntehanın o gönüllere, ruhlara sirayet eden coşkusuyla daha da yakıp kavuran birer ara istasyon, vaha misyonu ifa ederler. Güneşin ufuktaki bu irtifa anında bizler, betimlemesini yaptığım Hz. Zeyneb Türbesi'ni ziyaretteyiz...

Hz. Nebi'ye torunluk, Kerbelâ'da mağduriyet ve direniş hatırına sevgi ve selamlar sunuş...

Kısa bir soluklanma: Seyyide Zeyneb Türbesi ve Camii'ni ziyaret...

Özgün minaresi ile ahenkli bir bütün oluşturan, kasnağında İnsan Sure-si'nin yer aldığı ve o altın sarısı rengiyle hüznü ve ağrıya bir gönderme gibi bakışlarımızı kendisine doğru çeken kubbenin altında; firuze çini süslemelerin hâkim olduğu, sivri nal kemerli üç revakla dilimlenmiş cümle kapısıyla Hz. Zeyneb Türbesi ve Câmii sizi karşılamakta... Hemen girişte yer alan cam panodaki nitelemeyle, 'Bataletu Kerbelâ el-havrâu Zeyneb, yani Kerbelâ kahramanı, beyaz inci Zeyneb... İçine açıldığı mekânın saygınlığına paralel olarak, evrenin ve varoluşun o dinamik ve diyalektik; gizemli ve sistematik kurgusuna bir atıf; yine mebd'e ile meâd uçları arasında, dünyada bir anlık parlama misali var oluş durumumuza bir gönderme olmak üzere, baş döndürücü bir iç içe oluşla biteviye birbirini izleyen, sona erdiği sanılan noktada yeniden açılan dalların, çiçek ve goncaların sarmaş dolaş olduğu, adeta sizi de sarıp sarmaladığı bir cümle kapısı..

Kapı alınışında bulunan iki adet kapı üstü kitabesine yerleştirilmiş iki ayet: bir yandan, türbenin manevi ve tarihsel konumuna bir atıf, diğer yandansa ziya-

retçilere yönelik bir bilinç duyarlılığı oluşturma arzusu... Üst kitabede, Ahzâb 33 ayetinden bir pasaj: “*Ey Peygamber’in şerefli hane halkı, ey Ehl-i Beyt! Allah sizden her türlü kiri giderip sizi tertemiz yapmak istiyor!..*”. Ve, sosyal statü ile siyasi önderlik ve ereklerle güçlü vurgu yapan, alt kitabedeki şu ayet: “*Biz o arzadaki güçsüz bırakılmışlara lütufta bulunmak, onları arzda önder şahsiyetler yapmak ve ülkeye onları varis kılmak istiyoruz...*” (Kasas, 5).

İçerden bakıldığında, bol ışık almasını sağlayan pencereler üzerinde yükselen ve alt kasnağı üzerinde *Nebe’ Suresi* yazılı bulunan kubbenin kol kanat gerdiği mekânın tam ortasında, aşağıda; firuze, turkuaz, yeşil ve gümüşü renklerle bezeli yüzeylerde sanki canlı sahneler dönüşmüş gibi duran ayetler ile ışığın kendilerinden akarak ortalığı bir nur u ziya cümbüşüne çevirdiği, çeşitli büyüklükteki billur avizeleriyle, işte Hz. Zeyneb’in içinde bulunduğu gösterişli sanduka... Dikdörtgen bir plan üzerinde, gümüş ağırlıklı süslemeler ve parmaklıklarıyla, önce tavandaki büyük kubbeye, buradan da göğe doğru açılıyor duygusu veren altın kaplamalı pek çok motif... Ve üst kenarlarını dantel gibi çevrelerken, tam ortalarında Allah’ın Esmâ-i Hüsnâ’sının yazılı olduğu, her birisi birer güneş gibi yüzünü ziyaretçiye dönmüş, altın yaldızlı yaprak motifleriyle bezeli ebedi istirahatgâh...

Bir başka betimlemeyle, Kerbelâ’daki direniş ve atalarını himayedeki cesareti sebebiyle Nebi torununa beslenen sevginin, gökteki Kehkeşanlar gibi her yere serpilmiş altın ve gümüş kakmalarda; bizi kendilerine doğru çeken kabartmalar ile motiflerde; mavi bir cennet göğünde; avizelerden fışkıran ışık dalgalarının, gizemlere ve ötelere doğru sürükleyen tufanında mimari bir gerçeklik halinde somutlaşması...

Ve hassas çizgi; bireyleri kahraman haline dönüştüren, onları kutsi bir karizmayla kuşatan değer ve istidada, ‘manevi, tarihi ve insani öz’e olan hayranlık ile, onları buldukları varlık düzlemi ve statüsünün üstüne yerleştirmeye çalışan avam idrakinin birbirine geçer gibi olduğu jestler!.. Ve insanın bir grup veya bir mezhep narsizmi içinde başkalarına yabancılaşma, kendisi dışındaki-leri ‘zavallı ötekiler’ haline getirme temayülü...

Ne var ki bizim herkesin hüznünü de sevincini de anlayışla karşılayan, hatıta paylaşan, ‘Ümmet-i vasat’ ruhu ile bezeli engin kalplerimiz var!.. Kabirler türbeler çokluğundan, simgesel bir ifadeyle ölüme ebedi dost noktalardan, dirime ve harekete güç, enerji ve derinlik katacak duygularla, bilinç ve yeni heyecanlarla ayrılabilmek... Mahiyetimiz bakımından ‘ölüm yönünde varlıklar’ olarak şu anda yaşıyor ve kanatlarımız uçuyor iken, mazi ve ölüm prangalarına varlığımızı kaptırmamak.. İşte bu, bizim tutamağımız!..

Ve, Busrâ yolunda...

Artık, titreyen kalplerimiz, kabarmış ruhlarımız ve idrakin yakıcı ufuklarında tastamam incelmış olan zihnimiz, Busrâ buluşmasına hazır ve bu sefer biz kuzeyden güneye doğru, o Kutlu Ayağın değdiği, çocuksu ve derin nazarlarla gö-

günü temaşa edip bulutlarıyla ünsiyet kurduğu o kadim kasabanın yollarında... Busrâ bir coşku, Busrâ bir heyecan, Busrâ zamanda geriye bir yolculuk, Busrâ ruhun yeni bir diriliş iksirine vuslat...

Yol bizi Busrâ'ya doğru çekiyor... Çoğunlukla ekili ve verimli olduğu gözlenen; bazen da taşlı kireçli, hatta kömürü andırır bir şekilde siyah olduğu müşahede edilen; Şam'dan, Lübnan ile İsrail sınırlarına paralel, güneye doğru uzayan, genellikle bir ova görüntüsü taşımasına karşın bilhassa batı taraflarında kimi zaman karlı zirveleriyle bizi gözlediği izlenimi veren dağların yer aldığı topraklar... Ekseriyeti bakımından munis görünen bu topraklara karşın, güneye doğru inerken doğu tarafımızda Suriye Çölü'nün uzanmakta olduğu gerçeğinin bizi meraklandırması... Bir yanda bu topraklar, ama öte yanda ise, sınırsızlık ve müphemiyetlerle özdeşleştirilmiş bir çöl realitesinin varlığı... Bir paradoks mu, bir zenginlik mi?!..

'Gizli inanç yolcularının beldesi': Süveydâ ve Dürzilik..

Dümdüz ovada, yine bu şekilde ilerleyen yolumuz, Busrâ'ya çok az bir mesafe kalan bir noktada, -ismi verilmeye ve üzerinde durulmaya değer gördüğüm- Süveydâ' kenti ile kesişti... İnsan kent buluşmasını imleyen 'kesiştii' sözcüğü bir yana, gerçekte o bizi, kendine kabul etti; tam ortasından geçtik Süveydâ' şehrinin... Vulkanik bir arazi olduğu; deşilmiş karnından ve tabanlarından çıkan simsiyah topraklı bir yanardağ yükseltisinden de anlaşılan kent, bu yükseltinin eteklerine doğru yayılmış bu haliyle, -benim algılamamdır bu diğer kent ve yerleşim birimlerinden daha farklı bir görünüş, bir hava ve panoramaya sahip... Bu kentin, daha doğrusu ismi olan Süveydâ' sözcüğünün zihnimize ve hatıramıza çakılı kalacak olmasının esas sebebi ise, buranın, Suriye Dürzilerinin yaşamakta olduğu önemli bir yerleşim birimi oluşu... Dünyadaki neredeyse sayısız, hatta sonsuz denebilecek denli çok inanç gruplarından birisi olan, reel olarak Orta doğu coğrafyasının kadim siyasi yapısında muhtelif şekilde yer almış ve almakta olan bir inanç yapılanmasının kent ve toplum düzeyinde biçimlenmiş olduğu bir mekân olarak, Süveydâ' dikkatimi daha çok çekti...

İlgili kaynaklara göz attığımızda Dürzilerin, etnik bakımdan kendilerini Arap ırkından addetmeleri yanında, Avrupalı müelliflerden bazıları onları Arap ırkından sayarlarken, diğer bazıları ise Dürzi mezhebinin Mazdeklige benzemesine bakarak, onları eski İran kavimleriyle (Medler, Persler) ilişkilendirmektedirler. Dürzilerin Hititler, hatta Galatlar ile aynı kökenden geldiklerini öne sürenler bile olmuştur.

Dürzileri Franklarla ilişkilendiren görüşler de eksik değildir... Onları Franklara bağlayan eski bir rivayete göre, XII. Asırda Suriye'de kalıp memleketlerine dönemeyen bir grup haçlı, Müslümanların baskısı karşısında, Compte de Dreux'nün kumandası altında dağlara çekilmişler. Daha sonra yerlilerle evlenerek, İslam ülkesinde bir Hıristiyan cemaati meydana getirmeyi başarmışlar ve Dreux isminin bozulmuş şekli olan 'Dürzi' adını almışlar...

Birçok müellif, Dürzilerin tarih sahnesine çıkmasını ise, V. (XI.) asırda Fâtîmi halifesi Hâkim bi-emr Allah'ın ulûhiyet iddiâ ettiği ve Hamza b. Ali'nin vezirlik makamında bulunduğu 408 (1017) senesi olarak kabil ederler ki, o yıl Dürzilerce takvim başı kabul edilmiştir. Dürzilerin daha sonra ele geçen yazılarında ise 408 yılında başlayan seneye '*Hamza Senesi*' adını verdikleri görülür.

Dürziliğin kuruluş serüvenine gelince...

Ulûhiyet anlayışını yayması ve öğretmesi için Fâtîmi halifesi *Hâkim bi-emr Allah* tarafından Suriye'ye gönderilmiş olup, Hâkim adına davette bulunmuş olan (408) ve kuvvetli bir ihtimalle 'Dürzilik' isminin kendisine bağlandığı *Anûşteğîn ed-Derazî'nin* 410 senesinde öldürülmesinden sonra, öteden beri hep fırsat kollayan *Hamza b. Ali'nin* boşluğu hemen doldurması ve Dürziliğin el kitabı yerine geçecek olan '*Hikmetun Şerîfetun*' adında bir seri eser kaleme alması...

Eserinde Hamza, Allah'ın 7 imama hulul ederek, insan (nâsût) kisvesine büründüğüne ve kendisinin de onun peygamberi olduğuna dayanan akidelerinin esaslarını yaymaya başlar.. Neşrettiği bu esaslar 4 ilke etrafında toplanır: Hâkim bi-emr Allah'ı Allah bilmek; *Emr'i* [*kâimu'z-zemân* olan Hamza b. Ali'yi] tanımak; *Hudûdu* [ilahi emirleri talim ve telkine memur olanları] tanımak; *Vasâyâ*'ya [İslam'ın beş şartı ile oruç ve cihadın yerine konulmuş olan 7 vazife] riayet etmek... Adı geçen ve Dürzi ahlak anlayışının temel kuralları gibi duran yedi vasiyet ise şunlardır: 1. Doğru sözlü olmak; 2. Mezhep kardeşlerini korumak; 3. 'ademe [yokluğa] ve bühtana [uydurulmuş olana] tapmaktan vazgeçmek; 4. İblislerden ve azgınlardan uzak durmak (*et-teberrî mine'l-ebâlîs ve't-tâğût*); 5. Hâkim'in tek tanrı olduğuna inanmak (*tevhîdu'l-Hâkim*); 6. Hâkim'in emrine ve fiiline rıza göstermek ve; 7. Teslimiyet...

Yine, Dürzilerin her sene 'Küçük Bayram' (*el-îdu's-sağîr*) ve 'Büyük Bayram' (*el-îdu'l-kebîr*) diye isimlendirilmiş olan ve Ramazan bayramı ile Kurban Bayramı'na tesadüf eden iki bayramları olduğu da belirtilmektedir. Kendilerini '*el-Muvahhidüne'd-Durûziyyûn*' olarak niteleyen Dürzilerin Kur'ân okudukları, ancak Kur'ân'ın tefsirini, başkalarından sır gibi sakladıkları Hamza b. Ali'nin kaleme almış olduğu kitap serisi olan '*el-Hikmetu'-Şerîfe*' den takip ettikleri ifade edilmektedir. Kitabı okuyanlar ise, gerektiği kadarını diğer Dürzilere anlatmaktadırlar.

Süveydâ' şehrinin içinden geçerken, Dürzi toplumunun ibadet amacıyla bir araya gelip toplandıkları; küçük kubbedeki üç boğumlu aleminin hilâli içinde, - yeşil, kırmızı, sarı, mavi ve beyaz² olmak üzere- her bir dilimi bir renge boyanmış beşgen bir yıldız bulunan, kaynaklarda '*Halavât : Yalnız kalınan yerler*' olarak isimlendirildiği belirtilen mabetleri, hemen sağ tarafta bakışlarımızı üzerine

² Bu beş rengin simgesel anlamları şöyledir: 1) Yeşil: Akıl... Allah'ın iradesini temsil eder; 2) Kırmızı: Nefs... Varlığın sınırlarını belirler, Akıl'a yardımcı olur; 3) Sarı... Gerçeğin yalın ifadesi olan söz; 4) Mavi: İradenin düşünsel gücünü temsil eder; 5) Beyaz (Beyaz) : Mavinin gerçekleşmesi, gücün maddeleşmesi...

çekmekte... Kimi kaynaklarda Dürzilerin, bir araya gelip sohbet etmek için 'Ma-kam' adını verdikleri yerlerde toplandıkları da zikredilmektedir. Kendilerini mensubu addettikleri Selman-ı Farisi'nin yüzü suyu hürmetine, kendilerinden namazın kaldırılmış olduğu dile getirilmiş olsa da, Dürzilerin tek secdeli bir namaz kıldıkları; secdede erkeklerin ezberlemiş oldukları sureleri okurken, kadınların ise sadece Fatıha suresini okudukları, yine kayıtlarda yer alan diğer açıklamalardandır...

Siyah şalvarlı beyaz sarıklı Dürzi erkeklere sigara, alkollü içki, yalan söylemek, küfür etmek, ikinci bir eşle evlenmek yasak iken, siyah tennure giyip beyaz baş örtüsü takan Dürzi kadınlara ise sigara, içki, nargile içmek, akraba olmayan erkeklerle tokalaşmak yasak... Mükellefiyetin 40 yaşından sonra başladığı; 40 yaşından önce ise gönüllü dindarlık yolunun tercih edilebileceği; bu yolu seçen gençlerinse başlarına beyaz takke giydiği; aynı şekilde hanımların da geleneksel olarak hâkim siyah giysiler üzerine beyaz baş örtüler taktığı, yine siyah şalvarları üzerine, başlarına beyaz sarık bağlayan erkeklerin - muhtemelen ayırt edici diğer bir öge ve yiğitlik simgesi olarak- palabıyıklı oldukları, aynı şekilde kaynaklarda yer almaktadır.

Kendileri hakkındaki yetersiz, hatta kimi zaman çelişik bu bilgiler karşısında, onları tanımak isteyenler için ne denli kapalı ve sıkı bir cemaat oldukları; bu nedenle kendilerine taktıkları 'Gizli inanç yolcuları' isminin onlarla örtüştüğü, böylece daha iyi anlaşılacaktır.

İçinde kilise ve caminin de bulunduğu şehir, görüntüsü, sokaklarının düzenliliği ve temizliği bakımından, karşılaştığımız diğer kentlerden daha farklı. Bir de, 1925 yılında Fransızlar'ın Suriye'yi işgal etmesi üzerine Cebeli Durûz'da patlak veren büyük ayaklanmanın liderliğini yapmış olan ve topluluğun tarihinde karizmatik bir siyasi kimliğe sahip olduğu belirtilen *Emir Sultan el-Atraş*'ın şehrin ortasındaki küçük bir meydana dikilmiş heykeli, geçerken hemen dikkatinizi çekmekte...

Ve Busrâ ile vuslat...

Hani nerede Rahip Bahîra, hani nerede Rahip Nestora?!.. O'nun ile göz göze gelmiş, O'nun yüzüne ve şemâiline nazar etmiş gözler, heyhat ki yok burada!.. Ama biz geldik, O'nun izine belki ayağımız değer, belki gözümüz O'nun baktığı yerlere tesadüf eder, belki onunla -patetik bir coşku kıvılcımı yoluyla aynı zaman titreşiminde bulunabiliriz ümidiyle...

Busrâ; bu günkü Şam'ın 145 km. güneyinde, Havrân bölgesinin küçük bir yerleşim birimi... Tarihin derinliklerine doğru bir göz attığımızda, kayıtlara göre, ta Makkabîler zamanından itibaren mevcut olduğu kabul edilen; tarihin uğultusu ve kabuk değiştirmelerine paralel olarak Nabatîler döneminde *Buhora*, Helenistik dönem boyunca *Bustra* adıyla anılan, nihayet Romalılar döneminde İmparator Trajan tarafından Arabia vilayetinin başkenti yapılarak *Nova Trajana Bostra* ismiyle genişletilmiş olan; bu gün ise hala keşfedilmeye dönük sırlı du-

ruşu itibariyle, pek çok medeniyetten dul kalmış bir bakire: Busra...

Kent, eski Hıristiyanlık döneminde de önemli bir rol oynar; Katedrallik düzeyinde dini bir merkezdir. Yanardağlardan püskürmüş siyah granit taşların ev, mabet, amfiteatr, kale, çatı örtüsü... olarak vücut bulmuş olduğu siyah görünümlü, ne var ki, geçmiş yüzyıllardan ışıltılı ayak izleri taşıyan, göğe dönük, alçakgönüllü; bir unutulmuşluk alınganlığı ve hissini de bir sitem gibi yüzümüze yansıtan... Her dul kent gibi, o da yıkımlara uğramış, ayaklar altında kalmış, ezilmiş horlanmış; kolay değil çünkü 'gün görmüş' olmak!.. Kayıtlarda belirtildiğine göre, 613 veya 614 senesinde, Azri'ât gibi, İranlılar tarafından tahrip edilmiş... İslamiyet ile visâl ise, 634 senesine rastlar; öyle ki, Busra, Müslüman Arapların Suriye'de fethettikleri ilk şehir olur ve 634 senesinde Halid ibn Velîd'e teslim olarak, cizye vermeyi taahhüt eder...

Busrâ'nın kent yazgısında ihanete uğramak da vardır; haçlı savaşları sırasında, hain kumandanı, şehri, Baudoin III. Teslim eder; ancak Selahaddin Eyyûbi ve halefleri şehri o denli tahkim ederler ki, artık Hıristiyanlar burasını bir daha ele geçiremeyeceklerdir!..

Kent, çoğunluğu Roma dönemine ait olan pek çok antik harabe içermektedir. Şehrin çıkış yönüne doğru, içinde, dünyanın en güzel amfiteatrlarından olduğu belirtilen 15 bin kişilik bir amfiteatrın yer aldığı Selahaddin Eyyubi zamanında yapılmış olan Selahaddin Kalesi; pek çok başlı başsız sütun ve sütun kidesi; yine, şu anda minare işlevi gören çan kulesi ile içindeki -muhtemelen- vaftiz havuzunun da işaret ettiği gibi kilise olarak yapılmış bir binadan camiye tahvil edilerek vücut bulan, diğer bir adı da *Câmi'u'l-'Arûs* olan *el-Câmi'u'l-'Umerî* -ki H. 506/M. 1112-1113 tarihlerinde yenilediği belirtilmektedir kitabesinde- ve *Mescid-i Mebrak-ı Nâka* ile *Savma'atu Bahîrâ* [Rahip Bahîra'nın Manastır] en çok dikkat çekenleri...

İlk ziyaret ettiğimiz yer ise, *Mescid-i Mebrak-ı Nâka*, yani Hz. Peygamber'in devesinin çöküp de, Peygamber (s.a.s.)'in altında istirahat edip gölgelendiği kadim ağacın yerine, Emeviler veya Eyyubiler zamanında inşa edilmiş; hatta bir zamanlar medrese işlevi görürken İbn Kesir'in Kur'ân ilimleri ve dört mezhebe göre ilim tedris ettiği mescit... Şu anda metruk bir vaziyette zamana direnen, belki de, Hz. Muhammed'in -muhtemelen- 25 yaşlarında iken bu mekâna ayak basıp dinlenişinin o titreten ve kendinden geçiren rüyasını kesintisiz sürdüren; ilim ile tefekkürün kaynaştığı bir pota gibicesine kutlu hatıralarla sırlı bir de mihrabı bulunan yalnız, suskun ve gözleri yolda bir mescit...

Hz. Muhammed 25 yaşlarında!.. Hatice bint Huveylid adına ticaret yapmak için Şam yolunda; Hatice'nin kölesi Meysere de yanında... Eski Şam olarak da isimlendirilen Busrâ'ya geldiklerinde, Hz. Muhammed, o vakit Rahip Nestora'nın görev yaptığı manastırın yakınındaki ağacın yanına iner ve konaklar kervaniyla... Rahip Nestora Hemen, Meysere'yi arar bulur ve sorar ona teces-süle: '*Şu ağacın altında istirahata çekilmiş o adam kim?*'. 'Bu, Kureyş'ten, Saygın Belde halkından bir adam!..' şeklinde cevap, Meysere'den, çekincesiz-

ce... Ve konuşur -muhtemelen Hıristiyanlık içinde tevhitçi akımın temsilcisi Ariusçuluk mensubu- rahip Nestora, zihinlerde şimşekler çaktıran, insanlığın geleceğindeki büyük oluşumlara da bir boy aynası olan şu ifşasıyla: 'Bu ağacın altında, [şu anda] bir nebiden başkası konaklamamıştır ha!?'..".

Nestura'nın Hz. Muhammed hakkındaki bu deruni sezgisine bir başka teyit ve destek... Mekke Şam (Busrâ)-Şam Mekke arası, çöller ve sonsuzu içine emmiş gibi duran gökler arası seyahatler; Baki olana nihayetsiz işaretler ve kozmik âyetler... Ve Meysere'nin müşahede ettiği, göz kamaştırıcı, mahrem ve harikulade oluşlar... Öğlen olup da sıcaklık şiddetlendiğinde, devesi üzerinde giden Muhammed'i güneşten koruyan ve gölgeleyen iki melek görmesi!..

Mekke, Busrâ, rahip Nestora, zeytin ağacı, devenin çökmesi ve konaklama, Meysere... Ve zaman, devrini tamamlamayı sürdürür, bu ışıktan noktaların etrafında döne dolana... Bizler de bu eprimiş ve sırlı heybenin bir yerlerinde...

Bahîra'nın Kilisesi...

Köprü başı ve gözcü, zamanın gerilerinden hep geleceğe ve sonsuza değin, *Bahîra'nın Kilisesi...*

Mekke, bir kervan, yola koyulmak üzere... Ebu Tâlib -ki Muhammed'in amcası- kervancı başı... Mahzun biraz; hemen hareket öncesi, mühim bir karar arafesi... Yalnız mı gitsin, yoksa -o sırada dokuz veya on iki yaşlarında olan- yeğeni Muhammed'i de beraberinde mi yedsin?. Yola koyulmaya karar verip de adımlarını attığında Ebu Talib, yapışır ona hep koruyup gözettiği, hatta yatağında bile yanından ayırmadığı, babası Abdülmuttalib'in torunu, Abdullah'ın yetimi, hamisi olduğu yeğeni Muhammed... Bir yakarış, bir gözyaşı ve sonsuz saflıkta bir iltica... 'Amcacığım, beni burada kime bırakıyorsun; ne anam var, ne babam!?'..'. Bir yetimin yakarışına, hele bu Amine ile Abdullah'ın emaneti olunca can mı dayanır, karar mı direnir?!.. Zaten kalbi rikkatli olduğu için Muhammed Hazinesi'ne vekil ve vasi tayin edilen Ebu Tâlib'in kalbi eridi, düştü bütün akıl kaleleri... Ağızdan çıkan huzur verici, büyük yollara geçit ve vuslatlara eşik değerindeki müjdeli söz: 'Allah'a yemin olsun ki, Muhammed de yanımda olarak yola çıkacağı; artık, ne o benden ayrılacak, ne de ben ondan, asla ve kat'â!..'..'. Ayrılığın koynunda büyüttüğü, yalnızlık hissini hem ruhunu hem de duygularını olgunlaştırıp duyarlılığın zirvelerine taşıdığı; saf çocuk ruhunun şefkatli ve ince ruhlu bir amcada anne baba yerine geçecek güvenli bir sığınak, rahmet duyarlılığıyla meşbu bir iltica aradığı bu ince ve sızılı yakarışa, dikenli gül üzerine düşen bir çiğ tazeliğinde ve serinliğinde bir cevap: Tamam, gelebilirsin benimle!..

Yollar, hiç bitmeyecek gibi duran, sükûtu emmiş de bırakmayan çöller, kumlarda ve vahalarda izler, izler... Kuzeye, Busrâ'ya doğru, ahenkli deve iniltileri, yıldızların geceleyin göz kıpırtıları, gündüz ise güneşin sıcaklığıyla sarıp sarmaladığı kumlar, adımlar, izler... Ve, izler içinde bir iz; başlar arasında ise bir baş ki, gökler ona mütebessim, bulutlar ona doğru eğik ve kol kanat... Bir cezbe ki bulutlar ona merbut, bir naz ve bir yaşlı gönül ki, güneş ışığı ve ısısı O'ndan el

çekmiş... Derken kervanın, Şam diyarındaki Busrâ'ya, daha doğrusu Busrâmıza -artık o bizim Busrâmız; rahip Bahîra da Bizim Bahîramız!..- vasıl oluşu...

Nesilden nesle aktardıkları sahih Hıristiyanlık bilgisine sahip olan Bahîra'nın kilisesi vardır orada... Daha önce de pek çok kez yolculuk yapmışlar, yine kilisenin yakınında konaklamışlardı da, Bahîra onlara hiç iltifat etmemiş, davette de bulunmamıştı asla!.. Yine öyle olacak muhtemelen... Kervan orada konaklayacak, rahip Bahîra da belki en fazla kilisesinden onlara bakacak!?... Yemek, davet, buyur, hoş geldiniz; boş ümit!.. Görünürde, zaman her zamanki gibi olağan, sahne her vakit olduğu gibi doğal akışında; ancak bir farklı duyarlılıkla yüklü ve değişik bir tufanda bu gün Bahîra!..

Aslında her şeyde bir başkalık var bu gün; bu şaşılacak derecede zahmetsiz yolculuktan sonra şimdi de rahip Bahîra'ya bir hal olmuş işte!.. O ana değin hep kanıksamış olduğu, bu nedenle de ilgisiz ve iltifatsız seyrettiği pek çok kervan ve kervancıya karşın, bu gün bir başka ruh hali var onda... Kilisesinin pencerelerinden ufukları gözeterek yoluna serenatlar yaptığı, çıkışını sezmeyi kendisine kutlu bir ödev bildiği bir nur kaynağını sezmişlik ve metafizik bir ürperti var ruhunda, davranışlarında...

İmkansız, o mu şu yemek hazırlayıp kervandakilerin tamamını yemeğe davet eden?!.. Büyük bir değişim ve inkılap mı oldu?.. Bu o Bahîra değil mi yoksa?!.. Hayır, bu davet ve iltifat, Bahîra'nın, kilisesinde iken kervanla ilgili olarak gördüğü bir şeyden ötürü... Kervan ona doğru geliyor iken o, bir bulutun kervanı izlediğini; durduğunda durduğunu, hareket ettiğindeyse, onunla beraber hareket ettiğini görmüş, bunun büyük bir olaya, o kervan içindeki harikulade bir duruma işaret ettiğini sezmiş... Hatta, kervan bir ağacın gölgesine sığınınca, bulutun da o tam ağacı gölgelendirdiğini, dallarınınsa kervana kol kanat gerdiğini müşahede etmişti... Büyük ışımış...

Bütün bunları gören Bahîra kervandakilere haber gönderir; 'Ey Kureyşliler, sizin için yemek hazırladım ve büyük küçük, köle olsun hür olsun, isterim ki hepiniz bu yemeğe katılsın!..'. Bir an yaşanan şaşkınlık ve sual: 'Vallahi, ey Bahîra, bu gün bir başka haldesin!?!.. Daha önce de pek çok kez sana uğruyor iken, bize böyle davranmıyor idin; neyin var senin bu gün?!..'. Bahîra'nın temkinli bir sesle, 'Doğru söylüyorsun, dediğin gibi oldu, ama sizler misafirsiniz ve ben de sizlere ikramda bulunmayı, size yemek hazırlayarak sizin bundan yemenizi arzuluyorum; bunda şaşılacak ne var ki?!..' diyerek konuyu geçiştirmesi... Şimdi Bahîra bütün varlığıyla göz oldu, bütün simaları yoklayan, salt duyarlılık ve algıya dönüştü, tüm katılanları tarayan... Bir şeyler arıyor Bahîra, ama ne, heyecanlı ve mütecessis... Fakat yok, bu katılanlarda mevcut değil aradığı izler; ama sezgisi ve gözlemedikleri onu yanıltmaz... Bu davete katılmayan birisi, geride kalan biri olmalı öyleyse!.. Çocuk yaşta, anadan babadan yetim, akrabasına yed-i emin... Tevhit inancını getirecek Son Peygamber olacağı için de, şirke ve putlara pek serin...

Gelir Muhammed... Adlarına yemin ettirilmesi istenen Lât ve Uzzâ üzerin-

den, şirke olan nefreti test edilir; iç ve dış halleri iyice gözlenip kontrol edildikten sonra, şimdi sıra başka bir şeyin mevcudiyetini kontrol etmeye gelir: Bahîra gömleğini sıyırdığında Muhammed'in, işte iki omuz küreği arasında nübüvvet mührü, daha önce de aynen bildirildiği gibi... Busrâ, bu büyük keşfin bağrında yapıldığı mütevazi kent... Busrâ, bizi bu zamandan alıp öte zamanlara uçuran, ruh ve fikir tellerimizi hassaslaştıran, titrekle varlığımızı arkaik ölü zamanların diriliş iksiriyle mayalayan, kanatsız ruhları kanatlandırıp uçuran, maddece yoksul, ama ruhça okyanuslar kadar derin ve zengin mekân...

Bahîra'nın kilisesinin ayakta kalmış duvarlarına, artık mil çekilmiş gözler gibi duran pencerelerine, üzerinde pek çok adımlar atılmış; kim bilir, çocuk Muhammed'den de izlerle sırlanmış zeminine, pervazına dokunmuş olması büyük bir ihtimal olup şimdi yıkık ve bomboş duran kapısına, işte ben bu duygular eşliğinde baktım... Ve durdum orada, yitirdiğimiz o saflığı ve ümidi, sınırsızlıklara yeniden yükseliş ve yüceliş heyecanını duyumsamaya, onu ruhuma ve aklıma doldurmaya çalıştım, zihnimin yivlerinden o kutlu çağlara, zamanın dokunulmamış katmanlarına doğru bir an fırlayarak...

Ve son söz şimdi şairin:

*"Rahip dedi: İşte Son Kurtarıcı!
Gitmeyin, uçurum şimdi önünüz!
Kıyar O'na Şam'da Yahudi hıncı;
Malı civarlarda satıp dönünüz!
Oldu Bahiyranın istedikleri;
Başlarında bulut, döndüler geri..." (N.F.K.)*

Ve ayrılık, Busrâ'dan, yardan...

Busrâ'dan ayrıldık; başımız bulutsuz... Hatta biz çöllerde bile yürümedik; kimsesiz, yorgun ve çocuk bedenlerin duyduğu, ama kimseye söylemeye de cesaret edemediği yorgunluğu da duymadık, onun nasıl bir hal olduğunun tecrübesini de yaşamadık; yolumuzu kesen düşünceler, bağnazlıklar ve ışık karşıtları da yoktu... Bin küsur yıl sonra biz kendi çağımızda yürür gezerken, kalbimizin merkezini, varlığımızın en mahrem bir yerlerini Busrâ'ya bağladık; tıpkı, bir geminin bir iskele babasına bağlanması gibi...

Dönüş yolculuğunda, *Cami'u Ebî Bekr es-Siddîk*'de öğle namazını eda... Ve cami avlusunda bir ulu şahsiyetin kabrine mülaki oluş: ünlü muhaddis el-Hâfız ibnu Asâkir..

Aynı gün, Şam'da ziyaretler...

Ve 'Makberatu Bâbi's-Sağîr'in sonsuz dünyası...

Ezvâc-ı Tâhirattan, Ebu Süfyân'ın kızı, *Ümmü Habibe*'nin kabri... Yine Peygamber eşlerinden *Ümmü Seleme*'nin kabri... O Ümmü Seleme ki, daha önceki eşinin, 'Sen benden sonra daha hayırlı birisiyle evlen!..' şeklindeki dileği gerçekleşen; Nebvi bir şefkat ve duyarlılığa mazhar olarak, 6 çocuklu bir dul iken, Hz. Peygamber'in isitan ve ışıklı yollar açan kanatları altına giren, O'nun nur ile

meşbû Hâne-i Saadetine dehaletle nasiplenen hanımefendi..

Abdullah ibn Ümmi Mektûm: bu dünyaya kapalı, Maverâ'ya açık bir göz..

Hz. Peygamber'in başka bir irşat etkinliğiyle meşgul olması yüzünden, ondaki öğrenme, dinleme ve aydınlanma tutkusuna karşılık verememesi sebebiyle Hz. Peygamber'in ilahi bir itaba maruz kalmasına çerçeve oluşturan; böylece eğitim öğretim yöntemi konusunda müteakip çağlara miras bırakılmış ilahi bir irşadın zuhur etmesine vesile olan; bir sure (Abese Suresi) ile birlikte anılan âmâ sahabe Abdullah ibn Ümm-i Mektûm'un kabrine uzaktan bir Fatiha kıraati ve derinleşen tarih tüneli... Kabirler ve makamlar arasında tayyedilen zaman, her bir noktadan başka duygular ve insani deneyimler yalazıyla ayrılan bizler...

Ve inişler çıkışlar, sevinçler acılar, sevinç gözyaşları hüznün gözyaşları... Ve hepsi de yaşanan öznel ve nesnel tarihlerin yadsınamaz gerçeklikleri.. Ve şimdi biz, acı ve karanlık bir tünelin hemen içindeyiz...

Makâmu ruûsi Kerbelâ...

İslam tarihinin acı dolu günlerine abidevi bir atıf gibi duran ve dış giriş kapısının hemen üzerinde, tarihsel ve mezhebi boyutla da örtüşmek üzere, "Allah yolunda öldürülenlerin sakın ölü olduklarını sanma! Bilakis onlar Rableri katında [hususî bir şekilde] yaşamakta olup, rızıklandırılırlar!.." (A. İmran, 169) ayeti kerimesi yazılı olan meşhet içinde, kapı ve pencereleri örten gümüşten parmaklıklarla, arabesk bitki ve dal motiflerinin kapladığı, içinde Kerbelâ'da şehit edilmiş on altı kişinin kesik başlarının yer aldığı belirtilen, dikdörtgen biçimli bir türbe binası yer almaktadır... Meşhedin bir cephe alınışında müşahede ettiğimiz iki yazıdan üstte olanı, tarihî ve dini simgesel anlamıyla örtüşüğünü de düşündüğümüz bir ayet metni: "Müminlerden öyle er kişiler vardır ki, Allah'a verdikleri sözü yerine getirip sadakatlerini ispat etmişlerdir. Onlardan kimi adağını ifa edip can verdi, kimi de şahadeti beklemekte... Ve kararlarını da hiç mi hiç değiştirmediler!.." (Ahzâb, 23). Her cephede de, içinde, "Ruûsu Şühedâ': Şehitlerin başları" ifadesinin yer aldığı, ikişer yuvarlak pano...

Makberatu Ehli'l-Beyt'te ise iki makam dikkati çekmektedir; birisi Hz. Hüseyin'in kızı Sekîne bintu'l-İmam el-Hüseyin'in makamı, diğeri ise, Hz. Ali'nin Ummu Kulsûm diye de çağrılan kızı Zeyneb es-Suğra'nın makamı...

Ebedî çağrıların, Habeşi münadisi: Bilâl-i Habeşi...

Ve şimdi, aynı alan içinde yer alan bir büyük sahabenin kabri başındayız; İslamiyet'i kabul ettiğinde, dinden dönmesi ve -haşa- Allah'ı inkar etmesi için yapılan o ölçüsüz işkencelere rağmen hep, 'Allah birdir, Allah birdir!..' (Ehad, Ehad!..) diyen, Hz. Ebu Bekr'in onu Ümeyye b. Halef'ten satın alarak kölelikten azat ettiği, sonra ise Hz. Peygamber'in ilk müezzini ve tüm müezzinlerin piri rütbesini ihraz eden Bilâl-i Habeşi... Ezan okuyuşunu özlediği ve kendisini dinlemek istediği her seferinde, 'Erihnâ ya Bilâl!.. Bizi rahatlat, huzura erdir, ey Bilâl!..' diyerek, kendisine iltifat eden Hz. Peygamber'e ayarlanmış bir yaşama

tutkusu... 'es-Salâtu hayrun mine'n-nevm: Namaz uykudan daha hayırlıdır!..' cümlesini, Hz. Peygamber'den onay alarak, ebediyete değin sırlanan 'ak dünya'nın Habeşli münadisi... Hele Mekke'nin o fethi gününde, Kabe'nin damına çıkıp da okuduğu o 'fetih ezanı' yok mu?!.. Muhammed ismi ve sevgisinin, varlığını ta derinlerden ele geçirmiş olduğu Bilâl...

Fakat, ebedi dosttan ayrılmış, çöllere, viranelere düşmüş bir ak güvercin kanadıdır şimdi o; özgürlüğün olduğu kadar hayatın da özü ve anlamını simgeleyen Hz. Muhammed'den firaka duçar olmuştur şimdi ve dal gövdeden ayrıdır... Onun için Hz. Muhammedsiz hayat, zor çekilir; artık can tene bir yükür!..

O hayatta değilken Hz. Muhammed'in ismini anmak ise, varlığını ta derinlerden sarsmakta, hayalinde canlanan Muhammedî binlerce hatıra, yaşanmış anlar, mevsimler ve yıllar bir anda tufan gibi ruhunu ele geçirmekte; selin bir kütüğü önüne katıp götürmesi misali, Hz. Muhammed'in yokluğunun hüznü onu büyük kahr ve özlemler içinde alıp götürmekte. Bundan değil midir, okuduğu hiçbir ezanı tamamlayamaması!.. Her, '*Eşhedu enne Muhammeden Resûlullâh...*' deyişinde, boğazının düğümleşi, 'Muhammed' kelimesini bir türlü söyleyemeyip nutkunun tutulması... Bilâl'den 'Muhammed'ismini telaffuz edeceği tek bir ezan dinlemek!.. Hep kaçış ve nihayet, Hz. Ömer'in ricasını kıramama... Bilâl'in Suriye'de okuduğu son ezan ve '*Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah!..*' nidasıyla birlikte, giryân olan gözyaşları... Ve, 'Muhammedî Bül-bül'ün Dimaşk'ta susuşu...'

O'nunla ilgili bir anekdot: "*Hz. Peygamber ona, 'Bu gece cennette, önümde senin pabuçlarının tıktırtısını duydum!..'*"der; en kutlu ağızdan 'cennetle müjdeleniş'!..

Biz de, '*es-Selâmu 'aleyke ya seyyide'l-müezzîn!..*' deyip ayrıldık huzurdan... Ruhumuz, tınısı hep kulağımızda titreşen muhayyel bir Bilal ezanının fezaya yaydığı seda ile arınmış olarak...

Ve, cennete kanatlandığı an bir şimşek hızıyla yâdımıza düşen, Nebi (s.a.s.)'in amcası oğlu Ca'fer-i Tayyâr'ın kabri...

Mezhebi fanatizmin kabirlerdeki gölgesi: Muâviye ibn Ebi Süfyân'ın kabrinin yer aldığı binanın hazin hali...

Kalbimizi yaralayan, dikdörtgen bir plan üzerine kurulu bir küçük yapı önündeyiz; üzerinde, ona türbe görüntüsü kazandıran küçük bir kubbe ve içinde mezarlar...

Şecere-i Ridvan altında Hz. Peygamber'e biat etmiş sahabenin ve Emevi Devleti'nin kurucusu Muaviye ibn Ebî Süfyân'ın kabirleri... Okunmasın diye kirlî bir beyaza boyalı, zar zor seçilen yazıdan başka, tahrip edilmemesi, tecavüze maruz kalmasın diye, dört bir tarafı tel örgü ve yapının tavanına değin yükselen, demir parmaklıklarla çevrilerek koruma altına alınmış olmasına rağmen, parçalanmış camlar... Kabirlerle yüz yüze gelerek bir Fatıha okumayı engelleyen kapalı kapı bir yana -ki, yine bir Emevi Halifesi olan Ömer ibn Abdilaziz'in kabrini

anımsayalım- bir ilenç objesi haline dönüşsün diyerek, metruk ve perişan bir halde yazgısıyla baş başa.... Bütün bunların üstüne, demir parmaklıkların altından, binanın ön cephesine, uzun zamandır orada bulunduğu anlaşılın ve silinmemiş olan, spreyle püskürtülmüş Latin harfleriyle yazılı bir kelime: 'Lana'; yani, 'Lanet...'.
 Bizler, Hz. Peygamber'e olan manevi ya da nesebi yakınlıkları münasebetiyle, sonraki mezhep yapılanmalarındaki yer ve statülerine, hatta benimsemiş olduğumuz yol'a aykırı olup olmadıklarına bakmaksızın, 'Ölülerinizi hayır ve dualarla anınız!' şeklindeki Peygamber emrine uyararak her kesi hayırla anar, Fatihalar okurken, Hz. Peygamber'in sahabesi ve O'nun vahiy katipliğini yapmış olması bile kendisine çok şerefler kazandıracak olan bir kişinin kabrine, bilerek ve göz yumularak böyle davranılmış olması, benim biçare kalbimi çok rahatsız etti!.. Dini olsun, mezhebi olsun, siyasi olsun, bütün fanatizmlerden uzaklaşılması, yüzyılların yükseltmiş olduğu kin duvarlarının ve kulelerinin artık aşılıp geride bırakılmış olması, riyakâr bir tevhid yapılanışından, hakiki bir İman ve ibadet tevhidine geçilmesi zamanı gelmedi mi hala?!.. Ya ne zaman gelecek? Kabirlerle karşı da mı sürdürülecek bu ayrılık gayrılık, husumet, düşmanlık; bu mezhebi narsisizm?!..

Renklerin diliyle belirtmek gerekirse, mezarlıklara ve kabirlere hakim olan renk, simgesel olarak 'siyah'tır; ama uzun zamandır burayı ele geçirmiş olan renk ise, bu mezhebi taassup sebebiyle, 'iki kere siyah', yani zifiri karanlık!..

21 Nisan 2009 yada Şam'dan ayrılığın adı...

Son gün ve biz, dönüş yolundayız; böyle değil midir hep? Bir vuslat, aynı zamanda ayrılık ve kopuşlara talip olmak anlamına da gelmiyor mu? Ya da, vuslatlara ermek için, nice firak mertebelerini geride bırakmak elzem değil mi?!.. Günler hitama erdi ve biz, yeni dünyaları keşfetmekle görevlendirilmiş bir keşif topluluğu gibi, görevini yapmış olmanın huzuru ve sükunu içindeyiz..

18 Nisan 2009 sabahı Kilis Öncü Pınar Gümrük Kapısında, yeni keşiflerin eşiğinde olmanın, tebdili mekânı tebdili zamana dönüştürme girizgâhında durmanın, sosyal ve kültürel hareketliliğin o fırınlayan, olgunlaştıran yivlerinden başka bir dünyaya açılmanın verdiği tecessüs ve sevinçle içimiz nasıl kıpırtılı idiye, şimdi de, dolu heybelerle Ülkemize dönmenin, tecrübe ve gözlemlerimizle zenginleşmiş olmanın, bir firaktan bir vuslata erip insani devri daimimizi tamamlayarak varoluş dinamizmimizi geleceğe doğru sürdüreceğimize neşesiyle olsa gerek, içimiz yine kıpırtılı...

Şam Halep yolunda saklı köşe: Hz. İsa'dan bir hatıra, Malula...

Gelirken gece kat ettiğimiz Halep Şam yolunu, şimdi gündüz kat etmekteyiz... Kasiyun Dağı'ndan seyri geceleynin muhteşem olan, koynunu din ve tarih ulularına açmış olan Şam kenti artık geride kalırken, yolumuz üzerinde bizi bekleyen sessiz, mahrem ve derinlikli bir sürpriz; doğrudan İslamiyet ile alâkadar olmasa da, evrensel tevhit çizgisi ve süreci bakımından adı anılmaya ve zikre-

dilmeye değer bir köy... Ma'lula Köyü...

Tam ismiyle, *Sednaya Malula*... Şam'a, Halep cihetinde bir saatlik mesafede yer alan bir köy; hususiyeti, belirtildiğine göre 5.000 nüfuslu köyde, şu an dünyada sadece 15-18.000 kişinin konuşmakta olduğu Aramice'nin konuşulması... Sırf bu yüzdendir ki, Mel Gibson'un, Hz. İsa'nın son 12 saatini anlattığı *Tutku (The Passion of the Christ)* adlı filmdeki Aramice konuşacak oyuncular bu köyden seçilmişler... Köyü dikkatlerin odağına yerleştirense salt Aramice konuşulan bir Hıristiyan köyü olması değil; bilakis, Aramice Dilinin bizi bir hal-kaya, tarihin çok gerilerindeki bir nübüvvet silsilesine raptetmesi... Aramice konuşan Hz. Meryem ve Çocuk İsa'nın, firaklar-vuslatlar sarmalındaki yaşam öykülerine, böylece de Hıristiyanlığın kutsal tarihine götürmesi...

Hıristiyan tarihi açısından bakıldığında Malula köyü ile ilgili olarak, Aramice konuşan Hz. İsa'nın 16 yaşlarında iken, annesi Meryem ile birlikte Nasıra'dan çıkıp buraya geldiği ve burada 16 yıl kadar yaşadığı bilgisi yer almaktadır. Nüfusunun % 70'i Hıristiyan, %30'u ise Müslüman olan köyün plan ve mimarisi, adeta yüksek bir kanyonun, tam ortasından bir dik aç meydana getirecek şekilde yarılmasıyla oluşan taban ve yamaçlar üzerine kondurulmuş beyaz taşlı, kimi yerde birinin çatısı diğerinin balkonu olabilecek biçimde, taraça sistemine benzer bir şekilde kademeli olarak yukarıya, yamacın üst taraflarına doğru yükselen bir görünüm arz eder. İçinde kiliselerin ve bir de caminin yer aldığı köye ilk girişte ise sizi, o anda içinde ibadet yapıldığı belirtilen Saint Tacla [Azize Takla] Kilisesi karşılamaktadır. Köyün tepelerindeki iki heykelden birisi Hz. Meryem'e, diğeri ise Azize Takla'ya ait...

Malula ve Saint Takla ilişkisi bağlamında anlatılan hikâyeye göre, Milattan sonra 1. Yüzyılda İsa Mesih'in öğretilerinden haberdar olan ve Konya'da yaşayan *Tacla* adında bir genç kız inancını yaymaya başlar. Ancak o dönemde Pagan inanışlarına sahip olan Konyalılar, *Tacla*'ya çeşitli işkenceler yapar. Büyük bir ateş yakarak *Tacla*'yı ateşe atarlar, ancak son anda bir fırtına çıkar ve ateş söner. Ardından yırtıcı hayvanları 40 gün aç bırakırlar ve *Tacla*'yı yırtıcı hayvanların arasına atarlar, fakat hayvanlar onu yemez. Bu olayların ardından *Tacla* bir süre daha Hıristiyanlık öğretisini yaymaya devam eder, ancak hakkında idam kararı verilince Konya'yı terk ederek Antakya üzerinden *Sednaya Malula*'ya doğru yola çıkar. Konya valisinin görevlendirdiği askerlerin *Sednaya Malula*'ya kadar takip ettikleri *Tacla*, köyün girişini kesmiş olan dağın önüne ulaştığında Allah'a dua ederek kendisini kurtarmasını niyaz eder. Ve, Dağ ikiye ayrılır, *Tacla* da dağın arasından ilerleyerek *Sednaya Malula*'ya ulaşır. Burada otuz yıl yaşayan *Tacla*, bu süre içinde Hıristiyanlık öğretisini yayar...

Humus'a bir teşehhüt miktarı uğradığımız güzergâh üzerinde, A'zaz ve Kilis öncesinde tek bir kent vardır şimdi bizi bekleyen; 'bekleyen' diyorum, çünkü gelirken uğrayamamıştık... Hama'dır bu kent!.. Bizde geçmişe dönük acı hatıraları çağrıştıran Hama'yı bu kısa ziyarette, onun o muhteşem su dolapları ve gül bahçeleri ile yüz yüze geliyoruz, ne yazık ki dolaplar bakıma alınmış olduğu için

su akmadığından, onların o hazinli ve derinlerden kopup gelen iniltilerini duymıyor, bunu bir başka 'yolculuğa' erteliyoruz!

Ve sükût...

Kentler de ülkeler de birkaç seyahat ile tüketilemezler... Bir seyahat eğer yeniden özlenebilir olabiliyorsa, başarılı addedilmelidir... Bu, bizlerin 18-21 Nisan 2009 tarihlerinde Suriye'ye yapmış olduğumuz seyahat için de geçerlidir... Ama bir başka evrensel insani gerçeklik daha var ki, o da şu: 'Bülbülü altın kafese koymuşlar, vatan vatan demiş!..'.

Artık biz kendi ufkumuzda kâh,

"Kâf-ı kanâat bekleyen bir grup Ankalarız...".

Kâh ise,

*"Özlem çeken, ateş nefesli bülbülüz biz,
Rüzgâr tutuşur geçse bizim bahçemizden!.."*.

Vesselam...